

VAN PAPIER NAAR PRAKTIJK:
**Wat bepaalt de doorwerking van lokaal
rekenkameronderzoek?**

*Een kwalitatief onderzoek naar de verhouding tussen
kwaliteitsfactoren en politiek-bestuurlijke omgevingsfactoren in de
doorwerking van lokale rekenkamerrapporten in Zuid-Holland*

B.J. (Britt) van Eijkeren | 513157
Bestuurskunde: Management van HR & Verandering
Erasmus School of Social & Behavioural Sciences
Eerste beoordelaar: Prof. Dr. H.L. Klaassen
Tweede beoordelaar: Dr. P.K. Marks
Juni 2025
Aantal woorden: 11.972

Voorwoord

Beste lezer,

Voor u ligt mijn scriptie ter afronding van de master Bestuurskunde: Management van HR & Verandering. Met het inleveren van deze scriptie komt er niet alleen een einde aan een intensief onderzoeksproces, maar ook aan een mooie (mijn ouders zouden zeggen: lange) studententijd. Zeven jaar geleden verruilde ik het rustige Oude-Tonge voor de grote, boze rotstad Rotterdam. Wat destijds als spannend en onbekend aanvoelde, noem ik inmiddels mijn vertrouwde thuis. In de afgelopen jaren heb ik enorm veel mogen leren, zowel op professioneel als persoonlijk vlak, en daar ben ik erg dankbaar voor.

Tijdens dit onderzoeksproces zijn er heel wat uren gaan zitten in het lezen, schrijven, schrappen, nog meer lezen, herschrijven, nog meer schrappen enzovoort. Het ging dan ook zeker niet zonder slag of stoot (en hier en daar een traan). Toch heb ik het, wonder boven wonder, af weten te ronden. Hiervoor wil ik allereerst mijn grote dank uitspreken aan mijn begeleider Henk. Uiteraard voor de inhoudelijke begeleiding en kritische feedback, maar ook voor het feit dat hij altijd uitgebreid de tijd voor mij nam. Dat de eerste tien minuten van onze meetings standaard gevuld waren met kletsen over van alles en nog wat, is dan ook iets wat ik enorm heb gewaardeerd.

Ook wil ik de mensen bedanken die ik heb mogen interviewen voor dit onderzoek. Hun openheid, tijd en bereidheid om hun ervaringen te delen, hebben een onmisbare bijdrage geleverd aan deze scriptie. Tot slot ben ik dankbaar voor alle anderen die mij in deze (turbulente) periode hebben gesteund, getroost, aangemoedigd, opgevrolijkt of geïnspireerd: op welke manier dan ook.

Hierbij sluit ik het af: met een lach, een traan en een opgeluchte zucht,

Britt van Eijkeren

Rotterdam, juni 2025

Samenvatting

Dit onderzoek richt zich op de vraag hoe de kwaliteit van rekenkamerrapporten zich verhoudt tot politiek-bestuurlijke omgevingsfactoren in termen van hun invloed op de doorwerking van lokaal rekenkameronderzoek. Waar eerdere studies beide factoren afzonderlijk belichten, is er weinig bekend over de wisselwerking tussen inhoudelijke kwaliteit en politiek-bestuurlijke context. In dit kwalitatieve onderzoek wordt deze verhouding onderzocht, met als doel te achterhalen welke factoren in de praktijk als meest bepalend worden ervaren voor verschillende vormen van doorwerking: instrumenteel, conceptueel en agenderend.

Het onderzoek heeft een kwalitatief en verkennend karakter. Er zijn semigestructureerde interviews afgenomen met vijftien leden en voorzitters van lokale rekenkamers, verspreid over dertien middelgrote gemeenten in Zuid-Holland. De data is geanalyseerd met behulp van Atlas.ti, op basis van een vooraf opgesteld codeerschema dat voortkomt uit bestaande literatuur over kwaliteitscriteria en politiek-bestuurlijke factoren.

Uit de resultaten blijkt dat politiek-bestuurlijke omgevingsfactoren in veel gevallen een grotere rol spelen in de doorwerking dan de inhoudelijke kwaliteit van rapporten. Tegelijkertijd wordt de kwaliteit van de rapporten gezien als randvoorwaarde: ze zijn noodzakelijk, maar niet altijd voldoende. Daarnaast blijkt ‘bestuurlijke verbinding’ een aanvullende factor te zijn die doorwerking versterkt.

De meeste doorwerking vindt plaats in instrumentele en agenderende vorm; conceptuele doorwerking wordt nauwelijks herkend. Instrumentele doorwerking hangt vooral samen met inhoudelijke kwaliteit en bestuurlijke betrokkenheid, terwijl agenderende doorwerking sterker gekoppeld wordt aan politieke factoren.

Deze scriptie biedt daarmee inzicht in hoe inhoudelijke kwaliteit en politiek-bestuurlijke context elkaar beïnvloeden in het proces van doorwerking. Voor lokale rekenkamers betekent dit dat het verhogen van de kans op doorwerking vraagt om aandacht voor de kwaliteit van de rapporten, maar zich bewust te zijn van, en strategisch om te gaan met, de politiek-bestuurlijke omgevingsfactoren.

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Samenvatting	3
1. Inleiding	6
1.1. Aanleiding	6
1.2. Probleemstelling	8
1.3. Relevantie	8
1.3.1. Theoretische relevantie	8
1.3.2. Maatschappelijke relevantie	9
1.4. Leeswijzer	9
2. Theoretisch Kader	10
2.1. Doorwerking	10
2.1.1. Definitie	10
2.1.2. Vormen van doorwerking	11
2.2. Kwaliteitscriteria	13
2.3. Politiek-bestuurlijk klimaat	16
2.4. Conceptueel model	17
2.5. Operationalisering	18
2.5.1. Operationaliseringsschema	19
3. Methodologie	22
3.1. Onderzoeksopzet	22
3.2. Onderzoeksmethode	23
3.2.1. Sampling methode respondenten	23
3.2.2. Dataverzamelingsmethode	23
3.2.3. Data-analyse methode	24
3.3. Validiteit en betrouwbaarheid	25
3.4. Privacy	25
4. Resultaten en analyse	26
4.1. Kwaliteitsfactoren	26
4.1.1. Behoeftedoelgroep	26
4.1.2. Effectieve communicatie	27
4.1.3. Methodologische kwaliteit	29
4.1.4. Onderwerpkeuze	30
4.1.5. Tijdigheid	31
4.2. Politiek-bestuurlijke context	32
4.2.1. Veranderbereidheid	32
4.2.2. Politieke verschillen	33
4.2.3. Politieke actualiteit & aandacht	36
4.2.4. Bestuurlijke verbinding	38
4.3. Doorwerking	39
4.3.1. Instrumentele doorwerking	39
4.3.2. Conceptuele doorwerking	41
4.3.3. Agenderende doorwerking	42

5. Conclusie en discussie	43
5.1. Conclusie.....	43
5.2. Discussie	44
5.3. Limitaties.....	45
5.4. Aanbevelingen	46
5.4.1. Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	46
5.4.2. Aanbevelingen voor de praktijk	46
Bibliografie	47
Bijlagen	50
Bijlage 1: Interviewschema	50
Bijlage 2: Codeboom	53

1. Inleiding

1.1. Aanleiding

In 1814, na de val van Napoleon en de oprichting van het Koninkrijk der Nederlanden, werd de Algemene Rekenkamer ingesteld op initiatief van Koning Willem I (Dolmans, 1987). De Grondwet van 1814 legde de basis voor de Rekenkamer en gaf deze de taak om toezicht te houden op de inkomsten en uitgaven van het rijk (Dolmans, 1987). Bij de grondwetsherziening in 1848, onder leiding van Johan Rudolph Thorbecke, werd de positie van de Rekenkamer versterkt: zij werd een onafhankelijk orgaan met uitgebreide bevoegdheden om financiële controles uit te voeren en verantwoording af te leggen aan de Tweede Kamer (Dolmans, 1987; Blok, 1923).

Waar de oorspronkelijke taak lag bij het controleren van rechtmatigheid van rijksuitgaven, is deze rol in de loop der tijd aanzienlijk verbreed. Vanaf de jaren negentig is steeds meer nadruk komen te liggen op het onderzoeken van de doelmatigheid en doeltreffendheid van overheidsbeleid (Keulen, Pattyn, van Druenen & Chan, 2025).

Hoewel deze ontwikkeling op rijksniveau zichtbaar is, bleef een vergelijkbare controle op decentraal niveau lange tijd uit. Binnen gemeenten, provincies en waterschappen ontbrak namelijk structureel een vorm van onafhankelijke beleidscontrole (De Greef, 2021). Dit is opmerkelijk, aangezien juist daar een aanzienlijk deel van de collectieve uitgaven plaatsvindt (Brandsen, Reynaers & Bekkers, 2007). Met de Wet dualisering gemeentebestuur in 2002 werd een eerste stap gezet richting een sterker dualisme. In 2006 volgde een belangrijke aanvulling: gemeenten en provincies werden wettelijk verplicht een rekenkamer of rekenkamerfunctie in te stellen (Van Dam & De Vaan, 2016; Hakvoort & Klaassen, 2006).

De lokale rekenkamers richten zich op het onderzoek doen naar de doelmatigheid, doeltreffendheid en rechtmatigheid van het beleid (Brandsen et al. 2007). Het doel hierbij is het verbeteren van de transparantie en verantwoording van uitgaven en beleidsvoering van gemeenten. De onderzoeken van de rekenkamers zijn onafhankelijk en worden gerapporteerd aan de gemeenteraad. Deze rapporten zorgen ervoor dat de gemeenteraad zijn controlerende taak effectiever uit kan voeren (NVR, 2015).

Sinds de invoering van de lokale rekenkamers zijn er diverse onderzoeken gedaan naar de effectiviteit en de staat van de rekenkamers. Zo stelt Berenschot (2011) dat verscheidene rekenkamers al twee jaar geen onderzoek uit hadden gevoerd. Ook constateerde zij dat er in 2015 35 slapende rekenkamers zijn binnen Nederland (Berenschot, 2015). Slapende

rekenkamers zijn rekenkamers die formeel bestaan volgens wettelijke vereisten, maar in de praktijk niet actief zijn. Dit betekent dat ze geen onderzoeken uitvoeren, rapporten publiceren of andere controleactiviteiten verrichten. Deze inactiviteit kan te wijten zijn aan verschillende factoren, zoals een gebrek aan financiële middelen, onvoldoende politieke steun of andere organisatorische uitdagingen (Bekkers, Fenger, Homburg, & Putters, 2023) (van der Meulen, 2022). Daarbij kwam uit het onderzoeksrapport van Berenschot (2015) naar voren dat het gemiddelde budget van de rekenkamers gedaald is. Ook Herweijer en Marseille (2014) spreken over daling van de gemiddelde budgetten. Hoekstra (2013) geeft aan dat de focus verschuift van organisatiestructuren naar het daadwerkelijke functioneren van lokale rekenkamers. Bij de evaluatie van lokale rekenkamers over de afgelopen tien jaar is het essentieel en relevant om de meerwaarde van hun werk te onderzoeken. Onder andere deze diverse geluiden zorgden ervoor dat de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties in 2015 kwam met een actieplan. In dit actieplan gaf de Minister aan dat hij de doorwerking van decentrale rekenkamers belangrijk vindt (NVRK, 2015). Ondanks dit opgestelde actieplan is de situatie nog steeds niet veel beter geworden. Alhoewel het verplicht is om een algemene rekenkamer te hebben, zijn er bijna 30 gemeenten die niet of nauwelijks functionerende rekenkamers hebben (Binnenlands bestuur, 2022).

Verder ingaande op de doorwerking, is hier nog weinig onderzoek naar gedaan. Een van de onderzoeken die wél heeft plaatsgevonden, is dat van Keulen (2021). Hij onderzocht welke factoren van belang zijn bij doorwerking en onderscheidde drie categorieën: (1) evaluatiekwaliteit, (2) contextfactoren en (3) het betrekken van stakeholders. Voor de evaluatiefactoren maakte Keulen gebruik van een toetsingskader gebaseerd op literatuur over beleidsevaluatie. Daaruit bleek dat communicatiekwaliteit, bruikbare aanbevelingen en tijdigheid de meest invloedrijke factoren zijn. Wat betreft de context noemt hij het commitment en de openheid van de organisatie, het politieke klimaat en de informatiebehoefte van de gebruiker als bepalend. Tot slot stelt Keulen dat het actief betrekken van stakeholders een versterkend effect heeft op de andere twee categorieën. In de discussie pleit hij voor vervolgonderzoek naar de hiërarchie en het samenspel van deze factoren in relatie tot de effectiviteit van doorwerking.

1.2. Probleemstelling

Dit onderzoek gaat in op de factoren die bijdragen aan de doorwerking van lokaal rekenkameronderzoek, met een specifieke focus op de relatieve invloed van de kwaliteit van de onderzoeksproducten ten opzichte van politiek-bestuurlijke omgevingsfactoren. Het doel van dit onderzoek is dan ook om inzicht te krijgen in de dynamiek tussen deze factoren, en om te bepalen welke een grotere invloed heeft op de doorwerking van rekenkameronderzoek. De probleemstelling die hierbij komt kijken is:

Hoe verhouden de kwaliteit van rekenkamerproducten en politiek-bestuurlijke omgevingsfactoren zich tot elkaar in termen van hun invloed op de doorwerking van lokaal rekenkameronderzoek?

De theoretische deelvragen die hierbij horen zijn als volgt:

- *Op welke wijze kan doorwerking bij rekenkamers worden geconceptualiseerd?*
- *Wat zijn de belangrijkste kwaliteitscriteria voor rekenkamerproducten volgens de bestaande wetenschappelijke literatuur?*
- *Welke politiek-bestuurlijke omgevingsfactoren worden in de literatuur geïdentificeerd als invloedrijk bij de doorwerking van rekenkameronderzoeken?*

De empirische deelvragen:

- *Welke specifieke kwaliteitscriteria worden in de praktijk als meest invloedrijk ervaren bij de doorwerking van rekenkameronderzoeken?*
- *Welke politiek-bestuurlijke omgevingsfactoren worden in de praktijk als meest invloedrijk ervaren bij de doorwerking van rekenkameronderzoeken?*

1.3. Relevantie

1.3.1. Theoretische relevantie

Zoals eerder besproken, is er tot op heden weinig onderzoek verricht naar de doorwerking van rekenkamers, hetgeen deels verklaard kan worden door het feit dat Gemeenten in Nederland pas sinds 2006 verplicht zijn om een rekenkamer te hebben (Van Dam & De Vaan, 2016). Bovendien blijft het concept van doorwerking binnen de context van rekenkamers tot op heden vaag en onderontwikkeld. In het artikel van Keulen (2021) is onderzoek gedaan naar de

doorwerking, waarbij hij in de discussie benadrukt dat verder onderzoek naar de relatieve invloed van de kwaliteit van rekenkamerrapporten versus politiek-bestuurlijke factoren een relevante toevoeging op de literatuur kan zijn. Aangezien dit onderzoek zich richt op deze dynamiek, is het theoretisch relevant en vormt het een waardevolle toevoeging aan de huidige literatuur. De bevindingen kunnen bijdragen aan een beter begrip van de factoren die de effectiviteit van rekenkameronderzoeken beïnvloeden en daarmee de theoretische kennisbasis verbreden.

Daarnaast onderzoekt het de interactie tussen rekenkamers en hun politiek-bestuurlijke omgeving, wat diepgaand inzicht biedt in hoe rekenkamers effectief kunnen functioneren binnen diverse politieke contexten (Overmans, Honingh & Noordegraaf, 2023). Deze inzichten zijn niet alleen theoretisch maar ook bestuurskundig relevant, omdat ze beleidsmakers en bestuurders helpen de impact van rekenkameronderzoek te maximaliseren door zowel de kwaliteit van de onderzoeksproducten als de ondersteuning vanuit de politiek-bestuurlijke omgeving te optimaliseren.

1.3.2. Maatschappelijke relevantie

Dit onderzoek heeft een aanzienlijke maatschappelijke relevantie doordat het de effectiviteit van rekenkamers onderzoekt, welke een cruciale rol spelen in de transparantie en verantwoording van overheidsgeld (Beshi & Kaur, 2019). Door inzicht te bieden in de factoren die de doorwerking van rekenkameronderzoek beïnvloeden, draagt dit onderzoek bij aan betere beleidsvoering en publieke verantwoording. Het kan leiden tot verbeteringen in de manier waarop gemeenten hun middelen beheren en verantwoorden, wat uiteindelijk resulteert in een efficiënter en transparanter bestuur. Dit verhoogt het vertrouwen van burgers in overheidsinstellingen en bevordert een cultuur van openheid en verantwoordingsplicht.

1.4. Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk wordt het concept ‘doorwerking’ in de context van lokaal rekenkameronderzoek verder uitgewerkt. Daarbij wordt ingegaan op welke kwaliteitscriteria en politiek-bestuurlijke factoren volgens de literatuur van invloed zijn op doorwerking. Vervolgens zal in de methodologie besproken worden door middel van welke methode dit onderzoek gedaan zal worden. In hoofdstuk 4 zal ingegaan worden op de resultaten en tot slot, in het laatste hoofdstuk, wordt de conclusie en discussie beschreven.

2. Theoretisch Kader

2.1. Doorwerking

2.1.1. Definitie

Allereerst zal ingegaan worden op de definitie van doorwerking. Het begrip 'doorwerking' is complex en kent meerdere interpretaties (Bekkers et al., 2004). Dit komt door het ontbreken van consensus over zowel de definitie als de factoren die van invloed zijn. Webber (1991) beschrijft het als een complex en veelzijdig fenomeen: “ambiguous, amorphous, incremental and meandering.”

Met betrekking tot (lokale) rekenkamers zijn er meerdere auteurs die een definitie geven. Hoekstra (2013) omschrijft het als: “beïnvloeden van besluitvormingsprocessen door middel van het bieden van toepassingsgerichte kennis op basis van beleidsonderzoek, verricht door of in opdracht van een rekenkamer.” Hij plaatst doorwerking binnen de context van lokaal overheidsbeleid en benadrukt de rol van rekenkamers in het verstrekken van bruikbare kennis voor beleidsmakers, zonder dat zij de besluitvorming bepalen.

Lemmens (2014) stelt dat deze definitie te beperkt is en introduceert de termen 'voorwerking', 'werking' en 'doorwerking'. Hij definieert doorwerking als “een bijdrage leveren aan de verbetering van beleidsvorming, besluitvorming en beleidsuitvoering.” Daarbij legt hij nadruk op indirecte en langetermijneffecten, zoals het verbeteren van kennis en redeneringen van beleidsmakers. Deze definities sluiten elkaar niet uit, maar kunnen elkaar aanvullen (De Kool, 2007).

Voor dit onderzoek wordt de definitie van Lemmens (2014) gehanteerd. Deze keuze wordt onderbouwd door de bredere reikwijdte van zijn definitie, die zowel directe als indirecte beleidsveranderingen omvat. Gezien dit onderzoek een volledig begrip wil krijgen van de impact van rekenkamerproducten, is een uitgebreide definitie het meest passend. Bovendien biedt de definitie van Lemmens (2014) een theoretisch kader dat recht doet aan de dynamiek en complexiteit van beleidsprocessen. Gezien de kwalitatieve aard van dit onderzoek is het van belang een definitie te hanteren die ruimte laat voor nuance. Deze brede benadering maakt het mogelijk om subtiele invloeden van rekenkameronderzoeken op beleidsvorming en besluitvorming te verkennen. Tot slot helpt een ruime definitie om de interactie tussen verschillende actoren in het beleidsproces beter te begrijpen. Dit is essentieel voor dit onderzoek, aangezien de interviews inzicht moeten geven in de factoren die de doorwerking van rekenkameronderzoeken beïnvloeden in diverse politiek-bestuurlijke contexten.

2.1.2. Vormen van doorwerking

Doorwerking is een complex en veelzijdig fenomeen dat binnen de context van rekenkamers verschillende vormen aanneemt. Bekkers et al. (2004) onderscheiden vier typen doorwerking: instrumentele, conceptuele, agenderende en politiek-strategische doorwerking. Deze worden hieronder besproken.

Instrumentele doorwerking verwijst naar situaties waarin een rekenkamerrapport leidt tot directe veranderingen in het gedrag van individuen of organisaties. Dit type wordt gekenmerkt door de concrete toepassing van aanbevelingen, resulterend in tastbare beleids- of organisatieveranderingen. Bekkers et al. (2004) benadrukken dat instrumentele doorwerking zichtbaar wordt wanneer aanbevelingen daadwerkelijk worden geïmplementeerd, zoals bij het aanpassen van procedures of herstructurering. Dit type is vaak het meest eenvoudig te meten, omdat de veranderingen direct waarneembaar zijn (Bekkers et al., 2004).

Conceptuele doorwerking betreft de invloed van een rekenkamerrapport op kennis, opvattingen of causale redeneringen. Dit type is subtieler en manifesteert zich in veranderingen in de manier waarop beleidsmakers over vraagstukken denken. Bekkers et al. (2004) beschrijven dit als een proces waarbij rapporten bijdragen aan heroverweging van beleid, zonder dat dit direct leidt tot beleidswijzigingen. Op de lange termijn kan dit wel leiden tot meer geïnformeerde en reflectieve beleidsvorming.

Agenderende doorwerking treedt op wanneer een rekenkamerrapport een onderwerp op de politieke of maatschappelijke agenda zet. Dit type is belangrijk voor het aanzwengelen van discussie over voorheen onderbelichte thema's. Volgens Bekkers et al. (2004) ontstaat agenderende doorwerking wanneer een rapport publieke en politieke aandacht genereert, wat kan leiden tot beleidsontwikkeling en latere implementatie.

Politiek-strategische doorwerking verwijst naar het gebruik van een rapport om de machtspositie van bepaalde spelers te versterken. Dit type wordt ingezet om politieke doelen te ondersteunen. Lemmens (2014) merkt op dat raadsleden onderzoeksuitkomsten soms gebruiken voor eigen doelen, maar dat dit niet de primaire intentie van rekenkamers is. Daarom wordt deze vorm in evaluaties vaak buiten beschouwing gelaten.

Hakvoort en Klaassen (2008) onderscheiden drie andere vormen: procedurele, beleidsmatige en maatschappelijke doorwerking. Procedurele doorwerking betreft formele stappen zoals bestuurlijke reacties en raadsbehandeling. Het benadrukt de inbedding van onderzoeken in bestuurlijke besluitvorming en kan bijdragen aan verantwoordingsprocessen. Beleidsmatige

doorwerking gaat over aanpassing van beleidsprogramma's of begrotingen op basis van aanbevelingen, en sluit nauw aan bij instrumentele doorwerking. Maatschappelijke doorwerking kijkt naar de daadwerkelijke impact op de samenleving, maar is lastig meetbaar vanwege de lange termijn en externe factoren (Hakvoort & Klaassen, 2008).

In het Verenigd Koninkrijk gebruikt de National Audit Office (NAO) het begrip 'impact' om de effecten van rapporten te duiden (National Audit Office, 2021). De beoordeling hiervan is gebaseerd op het concept 'value for money', bestaande uit drie hoofdcriteria: economy (lage kosten), efficiency (verhouding tussen output en input), en effectiveness (mate waarin doelen worden bereikt). Soms wordt equity toegevoegd, wat kijkt naar de toegankelijkheid van diensten voor verschillende doelgroepen (Hasibuan, 2023).

Voor dit onderzoek worden de typen van Bekkers et al. (2004) gehanteerd: instrumentele, conceptuele en agenderende doorwerking. Politiek-strategische doorwerking wordt buiten beschouwing gelaten, omdat dit niet de primaire doelstelling is van rekenkameronderzoeken (Lemmens, 2014). Deze keuze is onderbouwd doordat de drie overgebleven typen de belangrijkste invloedsferen van rekenkamerproducten dekken: directe implementatie (instrumenteel), beïnvloeding van denkbeelden (conceptueel) en agendering van nieuwe thema's (agenderend). Deze indeling maakt het mogelijk om zowel korte- als langetermijneffecten te analyseren.

Andere benaderingen zijn overwogen. De indeling van Hakvoort en Klaassen (2008) legt nadruk op formele en maatschappelijke aspecten, die minder centraal staan in dit onderzoek, dat zich richt op de wisselwerking tussen kwaliteit van rekenkamerproducten en politiek-bestuurlijke factoren. Ook de economische en kwantitatieve insteek van de NAO sluit minder goed aan bij het kwalitatieve karakter van dit onderzoek.

Concluderend is op basis van bovenstaande gekozen voor de indeling van Bekkers et al. (2004), zoals weergegeven in tabel 1.

Type doorwerking	Omschrijving
Instrumenteel	Het advies leidt tot een directe verandering van gedrag van individuen of organisaties in lijn met de aanbevelingen van het advies
Conceptueel	Het advies heeft een verandering in de kennis, opvattingen of causale redeneringen van individuen of organisaties tot gevolg

Agenderend	Als gevolg van het advies wordt een nieuw onderwerp of beleidsthema onderwerp van het maatschappelijke of politieke debat; het advies heeft een agenderende functie.
------------	--

Tabel 1: Typen doorwerking

2.2. Kwaliteitscriteria

In dit gedeelte wordt de tweede theoretische deelvraag beantwoord:

“Wat zijn de belangrijkste kwaliteitscriteria voor rekenkamerproducten volgens de bestaande wetenschappelijke literatuur?”

Allereerst wordt het BACKTO-model van Hoekstra (2013) behandeld. Dit model, een acroniem voor behoefte, attitude, communicatie, kwaliteit, timing en onderwerp, identificeert zes factoren die de mate van doorwerking van rekenkameronderzoeken beïnvloeden. Een cruciale factor is de mate waarin een onderzoek aansluit bij de kennisbehoefte van de doelgroep. Als een onderzoek voorziet in een bestaande behoefte, vergroot dit de kans op doorwerking aanzienlijk. Soms kan een onderzoek deze behoefte zelfs creëren, bijvoorbeeld door aandacht te vestigen op blinde vlekken zoals het begrip 'onderbesteding'. Regelmatig contact met de raad of staten is hierbij essentieel, vooral voor kleinere rekenkamers met beperkte capaciteit (Hoekstra, 2013).

De attitude van de doelgroep ten opzichte van onderzoek speelt eveneens een belangrijke rol. Negatieve houdingen tegenover wetenschappelijk en toegepast onderzoek – vaak gevoed door incidenten in bijvoorbeeld de sociale psychologie – kunnen doorwerking bemoeilijken. In zulke gevallen is het verbeteren van de persoonlijke relatie met de doelgroep van belang (Hoekstra, 2013).

Effectieve communicatie is ook een belangrijke factor in het BACKTO-model. De gekozen communicatiemiddelen en stijl moeten aansluiten bij de doelgroep en hen uitnodigen om zich te verdiepen in het onderzoek. Rapporten dienen een balans te vinden tussen volledigheid en relevantie, aangezien uitgebreide rapporten vaak worden genegeerd door drukbezette politici. Heldere en visueel aantrekkelijke presentaties die de hoofdboodschap benadrukken, dragen bij aan de doorwerking (Hoekstra, 2013).

De methodologische kwaliteit van het onderzoek, een factor waar rekenkamers directe invloed op hebben, is eveneens essentieel. Veel rekenkamers zijn zich bewust van het belang van hoge kwaliteit. Innovatieve onderzoeksmethoden, zoals bijvoorbeeld de inzet van een

schouw om zwerfvuil te documenteren, kunnen impact vergroten – mits de doelgroep tijdig wordt geraadpleegd over dergelijke nieuwe methoden (Hoekstra, 2013).

De vijfde factor is timing. De dynamiek van de politieke arena en de relatief lange doorlooptijd van onderzoeken maken het lastig om de resultaten op het juiste moment te presenteren. Toch kunnen rekenkamers hier winst behalen door publicatieplannen beter af te stemmen op relevante beleidsprocessen, zoals begrotingsdebatten of de ontwikkeling van nieuwe beleidsplannen (Hoekstra, 2013).

Tot slot bepaalt ook het gekozen onderwerp in belangrijke mate de aandacht die een onderzoek krijgt. Politiek gevoelige thema's krijgen doorgaans meer aandacht, maar kunnen ook tot spanningen leiden die een zakelijke behandeling bemoeilijken. Variatie in onderzoeksonderwerpen voorkomt voorspelbaarheid en houdt de politiek alert, wat doorwerking op de lange termijn bevordert (Hoekstra, 2013).

Ook Lemmens (2014) gaat in op factoren die de doorwerking van rekenkameronderzoeken beïnvloeden. De belangrijkste te onderscheiden succesfactoren zijn: timing, onderwerpkeuze, aanpak, interactie, analyse, vorm en verspreiding. Net als Hoekstra benadrukt Lemmens het belang van timing. Publicaties die aansluiten bij actuele thema's in de gemeenteraad hebben een groter leereffect en vergroten de kans op doorwerking (Lemmens, 2014; Keulen, 2021). Het juiste moment verschilt per rapport; slechte timing kan de bruikbaarheid verminderen.

Ook de onderwerpkeuze is volgens Lemmens essentieel. Deze moet aansluiten bij de behoefte van de raad en van toegevoegde waarde zijn. De methodologische aanpak heeft te maken met de kwaliteit van het onderzoek. De aanpak dient wetenschappelijk betrouwbaar en valide te zijn, met nadruk op deskundigheid en methodologische zuiverheid (Bekkers et al., 2004). Dit versterkt de geloofwaardigheid van het onderzoek, al biedt het geen garantie op succes in politieke besluitvorming (Hoekstra, 2013).

Stakeholderinteractie bevordert het commitment en begrip bij betrokkenen, wat de acceptatie van bevindingen vergroot (Bekkers et al., 2004). Vroege samenwerking en gezamenlijke normenkaders bevorderen deze betrokkenheid zonder de objectiviteit van het onderzoek aan te tasten (Lemmens, 2014). Analyse moet leiden tot gedetailleerde en concrete aanbevelingen, die onderbouwd zijn met feitenchecks om de betrouwbaarheid te waarborgen. De vormgeving en presentatie van het rapport moeten leesbaar en aantrekkelijk zijn, bijvoorbeeld door het onderscheid te maken tussen bestuurlijke en onderzoeksrapporten (Hoekstra, 2013). Tot slot zijn verspreiding en communicatie cruciaal voor de doorwerking. Het

onderzoek moet de juiste doelgroep bereiken via een doordachte communicatiestrategie, waarbij eventueel sociale media ingezet kunnen worden (Bekkers et al., 2004; Keulen, 2021).

De kwaliteitscriteria uit de wetenschappelijke literatuur sluiten goed aan bij praktijknormen van rekenkamers. De Vereniging van Rekenkamers en Rekenkamercommissies (VvR) beoordeelt jaarlijks rekenkamerrapporten op kwaliteit via de zogeheten Goudvink-prijs. De beoordelingscriteria voor de Goudvink 2025 omvatten onder meer: basiskwaliteit (zoals heldere doelstellingen en een valide aanpak), relevantie van het onderwerp, presentatie (waaronder leesbaarheid en visuele ondersteuning) en doorwerking (in hoeverre rekenkamers deze kunnen aantonen). Deze criteria vertonen sterke overeenkomsten met de kwaliteitsfactoren uit de literatuur (Hoekstra, 2013; Lemmens, 2014; Keulen, 2021), wat hun relevantie onderstreept vanuit zowel een theoretisch als praktisch perspectief (VvR, 2025).

Gezien dit onderzoek zich focust op de verhouding tussen de kwaliteit van rekenkamerproducten en politiek-bestuurlijke omgevingsfactoren, wordt verdergegaan met de kwaliteitsfactoren die zijn genoemd door Hoekstra en Lemmens. Samenvattend komen uit de literatuur de volgende criteria naar voren: aansluiting bij de kennisbehoefte van de doelgroep, effectieve communicatie, methodologische kwaliteit, timing en onderwerpkeuze.

De keuze om specifiek deze vijf kwaliteitscriteria te onderzoeken is gebaseerd op hun directe relevantie voor het centrale vraagstuk in dit onderzoek. Andere factoren, zoals attitude of stakeholderinteractie, worden minder direct gekoppeld aan de kern van het onderzoek, dat zich richt op de invloed van meetbare en controleerbare kwaliteitscriteria binnen de politiek-bestuurlijke context. In tabel 2 zijn de geselecteerde criteria weergegeven.

Type criterium	Omschrijving
Behoefte doelgroep	Mate van aansluiting bij de actuele kennisbehoefte van de doelgroep
Effectieve communicatie	Duidelijkheid en aantrekkelijkheid van presentatie en verspreiding
Methodologische kwaliteit	Wetenschappelijke betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek
Onderwerpkeuze	Relevantie en actualiteit van het gekozen onderzoeksthema
Tijdigheid	Publicatie afgestemd op relevante beleidsprocessen en actuele thema's

Tabel 2: Kwaliteitscriteria

2.3. Politiek-bestuurlijk klimaat

De politiek-bestuurlijke context verwijst naar de omgeving waarin politiek en bestuur functioneren, inclusief de interacties tussen verschillende overheidslagen, maatschappelijke organisaties, de private sector, en de politieke en bestuurlijke structuren (Boogers, Denters & Reussing, 2010). Deze politiek-bestuurlijke context speelt een cruciale rol bij rekenkameronderzoek, gezien dit vaak primair gericht is op volksvertegenwoordigende organen, zoals gemeenteraden of provinciale staten. Zodra een rekenkamerrapport gepresenteerd wordt, betreedt het automatisch de politieke arena, waar de uitkomsten besproken en beoordeeld worden. Dit maakt de politiek-bestuurlijke context waarin het onderzoek plaatsvindt van groot belang voor de doorwerking en impact van de bevindingen. Gezien het belang van de politiek-bestuurlijke context zal dan ook gericht worden op de volgende vraag:

“Welke politiek-bestuurlijke omgevingsfactoren worden in de literatuur geïdentificeerd als invloedrijk bij de doorwerking van rekenkameronderzoeken?”

Ten eerste speelt de veranderbereidheid binnen het college van burgemeester en wethouders of gedeputeerde staten, evenals binnen de raad of provinciale staten, een cruciale rol. Een cultuur die openstaat voor verandering vergroot de waarschijnlijkheid dat de aanbevelingen van de rekenkamer worden geïmplementeerd (Noordegraaf, 2015).

Daarnaast beïnvloeden interne politieke verschillen binnen deze organen de doorwerking van de onderzoeksresultaten. Hoewel sommige auteurs stellen dat dergelijke verschillen een diepgaandere evaluatie en bredere discussie kunnen bevorderen, waarschuwen anderen dat dit kan leiden tot polarisatie en strategisch gebruik van de bevindingen, wat de impact op het beleid kan verminderen (Bekkers, Fenger & Scholten, 2017; Verbeeten, 2007).

De mate van politieke actualiteit en de aandacht voor het onderzochte beleidsthema zijn eveneens cruciaal. Onderwerpen die politiek relevant zijn, kunnen ervoor zorgen dat de resultaten van het rekenkameronderzoek strategisch worden ingezet zonder dat dit leidt tot daadwerkelijke beleidsverandering. Daarentegen kan een gebrek aan politieke aandacht, hoewel het de zichtbaarheid vermindert, soms leiden tot een meer objectieve en langdurige doorwerking van de bevindingen (Pollit & Bouckaert, 2011).

Samenvattend wordt de doorwerking van rekenkameronderzoeken beïnvloed door diverse politiek-bestuurlijke omgevingsfactoren, waaronder de bereidheid tot verandering, de

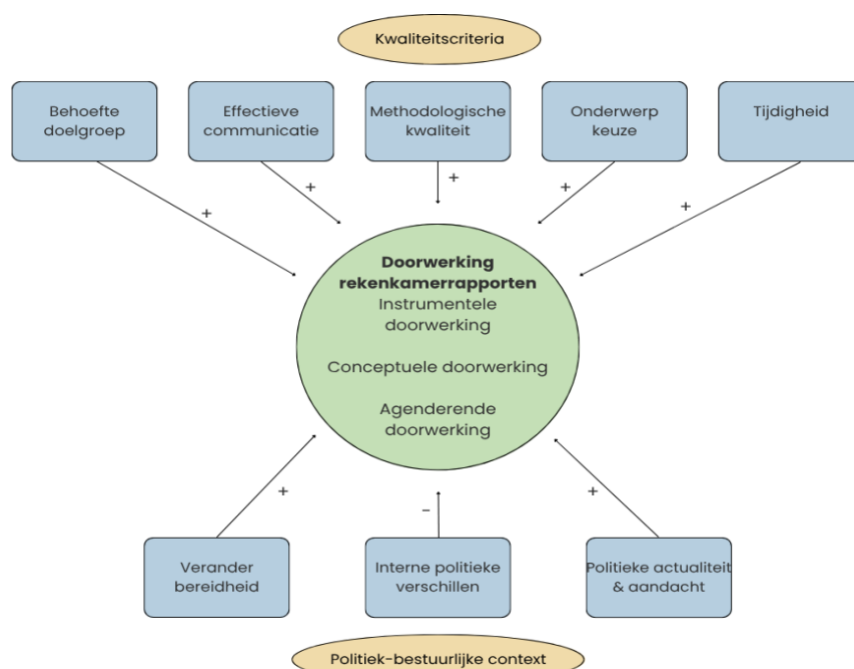
interne politieke dynamieken, en de politieke relevantie van het onderzochte thema. Deze zijn hieronder nog uiteengezet in tabel 3.

Politiek-bestuurlijke omgevingsfactoren	Omschrijving
Veranderbereidheid	Bereidheid om aanbevelingen uit rekenkameronderzoek te implementeren.
Interne politieke verschillen	Variatie in politieke standpunten die zowel diepgaandere discussies als polarisatie kan veroorzaken.
Politieke actualiteit & aandacht	De mate van politieke relevantie van het beleidsthema, wat de strategische inzet en doorwerking van de bevindingen beïnvloedt.

Tabel 3: Politiek-bestuurlijke omgevingsfactoren

2.4. Conceptueel model

Op basis van de hierboven besproken literatuur worden een aantal aannames gedaan over de invloed van kwaliteitscriteria van rekenkamerproducten en politiek-bestuurlijke omgevingsfactoren op de doorwerking van rekenkameronderzoeken. In de literatuur wordt eerder een positieve invloed gevonden of verwacht van kwaliteitscriteria zoals behoefte van de doelgroep, effectieve communicatie, methodologische kwaliteit, onderwerpkeuze en tijdigheid op de doorwerking van deze onderzoeken (Hoekstra, 2013; Lemmens, 2014; Keulen, 2021). Eveneens wordt gesuggereerd dat politiek-bestuurlijke factoren, zoals veranderbereidheid en politieke actualiteit & aandacht van positieve invloed zijn op de doorwerking (Bekkers et al., 2004; Noordegraaf, 2015). Bij interne politieke verschillen wordt vanuit de literatuur juist verwacht dat dit de kans op doorwerking kan verkleinen (Bekkers et al., 2004; Verbeeten, 2007). Deze verwachtingen zijn weergegeven in een conceptueel model (Figuur 1: Conceptueel model) en zullen in dit onderzoek verder worden onderzocht, evenals de onderliggende mechanismen die deze invloeden kunnen verklaren.

Figuur 1: Conceptueel model

2.5. Operationalisering

De concepten 'kwaliteitscriteria', 'politiek-bestuurlijke context' en 'doorwerking van rekenkamerrapporten' zullen worden geoperationaliseerd. Het is essentieel om zowel de afhankelijke als de onafhankelijke variabelen te operationaliseren om deze variabelen meetbaar te maken. Volgens Babbie (2014) verwijst operationalisering naar het proces waarbij abstracte concepten omgezet worden in meetbare elementen. Alle concepten zijn onderverdeeld in dimensies. Om deze dimensies vervolgens meetbaar te maken zijn ze omgezet in indicatoren. Aan alle indicatoren zijn waarden gekoppeld, dat aangeeft in welke mate het concept ervaren wordt door de respondent. De indicatoren vallend onder de kwaliteitscriteria en de politiek-bestuurlijke context zijn gekoppeld aan ordinale waarden. Dit houdt in dat deze categorieën een rangorde kennen, waarmee nuances in de beoordeling of ervaring van de respondenten kunnen worden weergegeven (Boeije, 2010). De indicatoren onder de onafhankelijke variabelen, ofwel het concept doorwerking, zijn daarentegen van nominaal meetniveau. Deze hebben geen onderlinge ordeningen, maar uiten zich in wel of niet (deels) opgetreden effecten (Boeije, 2010). Het onderscheid in deze meetniveaus sluit aan bij het type informatie dat verwacht wordt in de interviews. Dit wordt visueel vormgegeven in een tabel per concept. De indicatoren in het operationaliseringschema leiden tot interviewvragen, welke beschreven staan in het interviewschema (Bijlage 1: Interviewschema).

2.5.1. Operationaliseringsschema

Concept	Dimensie	Indicator	Waarde
Kwaliteitscriteria	Behoeftedoelgroep	Relevantie (<i>hoe goed sluit het rapport aan bij de beleidsbehoeften?</i>)	Laag Matig Hoog
	Effectieve communicatie	Duidelijkheid taalgebruik (<i>hoe duidelijk is het taalgebruik van het rapport?</i>)	Onduidelijk Neutraal Duidelijk
		Visuele presentatie (<i>in hoeverre is het rapport visueel aantrekkelijk?</i>)	Laag Matig Hoog
		Bereik rapport (<i>in hoeverre is het rapport bij de juiste actoren terechtgekomen?</i>)	Laag Matig Hoog
	Methodologische kwaliteit	Betrouwbaarheid van methoden (<i>hoe betrouwbaar zijn de gebruikte onderzoeksmethoden?</i>)	Laag Matig Hoog
		Validiteit van bevindingen (<i>in welke mate zijn de bevindingen geldig en toepasbaar?</i>)	Laag Matig Hoog
	Onderwerpkeuze	Relevantie voor beleidskwesties (<i>hoe relevant is het gekozen onderwerp van het rapport voor huidige beleidskwesties?</i>)	Laag Matig Hoog
	Tijdigheid	Afstemming op beleidsprocessen (<i>hoe goed sluit de timing van het</i>	Slecht Matig

		<i>rapport aan bij beleidsprocessen?)</i>	Hoog
<i>Politiek-bestuurlijke context</i>	Veranderbereidheid	<i>Openheid voor aanbevelingen (in hoeverre staan de gemeenteraad en het college open voor de aanbevelingen in het rapport?)</i>	Laag Matig Hoog
		<i>Implementatie van aanbevelingen (in hoeverre worden de aanbevelingen in dit rapport uitgevoerd/ overgenomen?)</i>	Laag Matig Hoog
	Interne politieke verschillen	<i>Mate van verdeeldheid t.o.v. aanbevelingen (in hoeverre spelen politieke verschillen een rol bij de acceptatie en implementatie van het rapport?)</i>	Laag Matig Hoog
	Politieke actualiteit & aandacht	<i>Media-aandacht (hoeveel aandacht heeft het rapport gekregen in de media?)</i>	Weinig Gemiddeld Veel
		<i>Politieke urgentie (hoe urgent is het onderwerp van dit rapport binnen de politieke arena?)</i>	Laag Matig Hoog
		<i>Maatschappelijke betrokkenheid (in welke mate speelt het onderwerp van dit rapport een rol in publieke debatten?)</i>	Laag Matig Hoog

<i>Doorwerking</i>	Instrumenteel	Gedragsverandering (<i>in hoeverre hebben de aanbevelingen van dit rapport geleid tot beleidsveranderingen?</i>)	Ja Nee Deels
	Conceptueel	Verandering in opvattingen (<i>in hoeverre heeft dit rapport de denkwijze van beleidsmakers beïnvloed?</i>)	Ja Nee Deels
	Agenderend	Plaatsing op politieke agenda (<i>in hoeverre heeft dit rapport nieuwe onderwerpen op de politieke agenda gezet?</i>)	Ja Nee Deels

3. Methodologie

In dit hoofdstuk van het onderzoek worden de methode en methodologische verantwoording beschreven. Eerst wordt de onderzoeksopzet van de scriptie nader toegelicht. Hierna zal de onderzoeksmethode behandeld worden, waarbij aandacht wordt besteed aan de samplingsmethodes, de privacy van de respondenten, de dataverzamelingmethode en de data analysemethoden. Tot slot wordt de betrouwbaarheid en validiteit van dit onderzoek besproken.

3.1. Onderzoeksopzet

In dit onderzoek staat centraal hoe de kwaliteit van rekenkamerproducten en politiek-bestuurlijke omgevingsfactoren zich verhouden tot elkaar met betrekking tot hun invloed op de doorwerking van lokaal rekenkameronderzoek. Het onderzoek volgt allereerst een deductieve benadering, aangezien de literatuur afzonderlijk reeds inzicht biedt in de invloed van zowel de kwaliteit van rekenkamerproducten als de politiek-bestuurlijke omgevingsfactoren op de doorwerking van lokaal rekenkameronderzoek (Babbie, 2016). De literatuur zal dienen als uitgangspunt, waarbij een conceptueel model en een operationaliseringsschema worden ontwikkeld op basis van bestaande theoretische inzichten (Babbie, 2016). Tegelijkertijd heeft het onderzoek een inductief karakter, aangezien er in de literatuur beperkte kennis beschikbaar is over de relatie tussen de kwaliteit van rekenkamerproducten en politiek-bestuurlijke omgevingsfactoren in relatie tot de doorwerking van deze producten. Hierdoor kunnen vanuit de literatuur slechts voorlopige verwachtingen worden geformuleerd, wat de exploratieve aard van het onderzoek onderstreept en bijdraagt aan het inductieve karakter.

Gegeven het deductieve en inductieve karakter van dit onderzoek, is een kwalitatieve onderzoeksmethode geschikt om de relatie tussen de onafhankelijke en afhankelijke variabele te onderzoeken (Silverman, 2013). Kwalitatief onderzoek maakt het mogelijk om een diepgaand inzicht te verkrijgen in de verhouding van deze relatie en de onderliggende verklaringen (Silverman, 2013; Van Thiel, 2021). Hiermee draagt het onderzoek bij aan de aanvulling van de bestaande literatuur.

3.2. Onderzoeksmethode

3.2.1. Sampling methode respondenten

Voor dit onderzoek worden interviews gehouden met zowel leden als voorzitters uit diverse lokale rekenkamers. Bij de selectie van deze respondenten zal gebruik worden gemaakt van *purposive sampling* (van Thiel, 2021). Bij deze selectie worden verschillende criteria gehanteerd. Allereerst dienen zij actief te zijn (of recent actief te zijn geweest) binnen een lokale rekenkamer. Ten tweede komen de respondenten uit rekenkamers werkend voor middelgrote gemeenten binnen de provincie Zuid-Holland. Dit resulteert in een heterogene steekproef binnen een afgebakende context.

In totaal worden er vijftien respondenten geïnterviewd verspreid over dertien middelgrote gemeenten in Zuid-Holland. Dit aantal is gebaseerd op basis van de verwachting dat hiermee data-saturatie wordt bereikt, waarbij geen nieuwe inzichten meer zullen ontstaan bij extra respondenten (Boeije, 2010). De werving van de respondenten vindt enerzijds plaats via directe benadering aan de hand van de openbare contactgegevens van lokale rekenkamers en anderzijds via bestaande netwerken. Daarnaast zal *snowball sampling* toegepast worden, waarbij geïnterviewde respondenten namen aandragen van eventuele andere deelnemers die relevant kunnen zijn voor het onderzoek (Knott et al., 2022).

3.2.2. Dataverzamelmethode

Gezien de kwalitatieve aard van dit onderzoek is gekozen voor interviews om diepgaand inzicht te verkrijgen in factoren die bijdragen aan de doorwerking van rekenkameronderzoeken. Interviews maken het mogelijk om complexe relaties tussen de kwaliteit van rekenkamerproducten en politiek-bestuurlijke factoren te onderzoeken (Creswell & Poth, 2018; Van Thiel, 2021). Voor dit onderzoek zijn semigestructureerde interviews afgenomen, op basis van een vooraf opgesteld schema (zie Bijlage 1: Interviewschema). Dit schema, gebaseerd op het operationaliseringsschema, geeft richtlijnen voor onderwerpen, vragen en afsluiting (Creswell & Poth, 2018). De keuze voor semigestructureerde interviews is gemaakt vanwege de flexibiliteit van deze vorm, waardoor doorgevraagd kan worden op relevante thema's en specifieke antwoorden. Dit draagt bij aan een dieper begrip van factoren die van invloed zijn op de doorwerking van rekenkameronderzoeken (Creswell & Poth, 2018).

De interviews worden online afgenomen via Microsoft Teams. Ondanks dat online interviews een onnatuurlijke setting kunnen creëren (Creswell & Poth, 2018), is hiervoor

gekozen vanwege de geografische spreiding en beschikbaarheid van respondenten. Dit vergroot het aantal interviews en daarmee de betrouwbaarheid en generaliseerbaarheid van het onderzoek. Alle opnames worden ad verbatim getranscribeerd: in goed gestructureerde zinnen, zonder onnodige verbale uitingen zoals stottingen (Van Thiel, 2021). Hoewel niet elk woord letterlijk wordt weergegeven, blijft de kern behouden, wat bijdraagt aan een heldere analyse (Van Thiel, 2021). Indien gewenst ontvangt de respondent het transcript ter validatie, zodat eventuele correcties of aanvullingen kunnen worden gedaan. Dit bevordert de validiteit van het onderzoek (Van Thiel, 2021).

3.2.3. Data-analyse methode

Voor de data-analyse zijn de transcripten systematisch gecodeerd. Dit is allemaal gedaan met behulp van Atlas.ti. Gezien de combinatie van inductieve en deductieve benaderingen in dit onderzoek, waarbij de indicatoren en interviewvragen zijn gebaseerd op bestaande literatuur, is gestart met gesloten codering (Creswell & Poth, 2018). In deze fase is een codeerschema ontwikkeld (zie Bijlage 2: Codeerschema), gebaseerd op het eerder opgestelde operationaliseringsschema (zie Tabel 1). De initiële codes uit dit schema dienden als leidraad voor de eerste ronde van codering. Na de fase van gesloten codering is open codering toegepast, waarbij nieuwe codes werden geïdentificeerd om aanvullende inzichten uit de transcripten te halen. Deze open codes werden vervolgens geanalyseerd door middel van axiale codering, waarbij werd onderzocht hoe deze nieuwe codes zich tot elkaar verhouden en kunnen worden gegroepeerd in bredere categorieën (Creswell & Poth, 2018).

De laatste fase van het coderen bestond uit selectieve codering, waarbij de relaties tussen de verschillende codes en categorieën zijn onderzocht. Deze fase was gericht op het identificeren van onderlinge verbanden, wat uiteindelijk heeft bijgedragen aan het trekken van conclusies en het beantwoorden van de onderzoeksvraag (Creswell & Poth, 2018).

3.3. Validiteit en betrouwbaarheid

Validiteit kan onderverdeeld worden in interne en externe validiteit. Interne validiteit gaat in op de mate waarin het onderzoek accuraat meet wat het beoogt te meten (van Zwieten & Willems, 2004). Het interviewschema is gebaseerd op de operationalisering, welke weer gebaseerd is op bestaande theorieën uit eerdere literatuuronderzoeken. Daarnaast zal tijdens het analyseren worden teruggekoppeld naar de oorspronkelijke context van uitspraken, zodat interpretaties controleerbaar blijven. Ook zullen bevindingen worden onderbouwd met letterlijke citaten van respondenten, wat de interne validiteit vergroot.

Externe validiteit gaat in op de generaliseerbaarheid van een onderzoek (Boeije, 2010). Hoewel kwalitatief onderzoek geen statistische generaliseerbaarheid nastreeft, zal binnen dit onderzoek een variatie spelen aan respondenten en gemeentelijke contexten om op die manier bij te dragen aan een hogere externe validiteit. Met deze variatie kunnen de resultaten op bredere wijze geïnterpreteerd worden, bijvoorbeeld voor andere lokale rekenkamers van vergelijkbare grootte (Boeije, 2010).

De betrouwbaarheid van dit onderzoek zal worden geborgd door het gehele proces zorgvuldig te documenteren en transparant te rapporteren. In dit hoofdstuk is uitgebreid ingegaan op de onderzoeksopzet, wat bijdraagt aan de betrouwbaarheid en ervoor zorgt dat dit onderzoek herhaald kan worden in de toekomst (van Thiel, 2021).

3.4. Privacy

Om de privacy van de respondenten gedurende en na het onderzoek te waarborgen, zullen diverse maatregelen worden getroffen. Allereerst wordt er uiterst discreet omgegaan met alle gedeelde informatie over de respondenten, zodat hun identiteit niet kan worden afgeleid naar aanleiding van de verstrekte gegevens. Daarbij wordt elke respondent alvorens het interview geïnformeerd en gevraagd om toestemming voor het opnemen, de dataverzameling en verteld dat de respondent te allen tijde het recht heeft niet meer mee te werken aan het onderzoek. Tot slot worden de transcripten en opnames van de afgenomen interviews op een beveiligde, centrale locatie opgeslagen, waar deze minimaal zeven en maximaal tien jaar bewaard worden, waarna deze definitief verwijderd worden.

4. Resultaten en analyse

In dit hoofdstuk worden de bevindingen van het onderzoek beschreven. Eerst zal worden ingegaan op de kwaliteitsfactoren. Vervolgens wordt de politiek-bestuurlijke context besproken en tot slot de doorwerking.

4.1. Kwaliteitsfactoren

De kwaliteitsfactoren zijn onderverdeeld in vijf dimensies: behoefte van de doelgroep, effectieve communicatie, methodologische kwaliteit, onderwerpkeuze en tijdigheid. Deze indeling is gebaseerd op bestaande literatuur over factoren die van invloed kunnen zijn op de doorwerking van rekenkameronderzoek. In deze paragraaf worden de bevindingen besproken aan de hand van deze dimensies die van invloed kunnen zijn op de doorwerking van rekenkameronderzoek.

4.1.1. Behoeftedoelgroep

Uit de vijftien afgenomen interviews kan gesteld worden dat alle respondenten de behoefte van de doelgroep voorafgaand aan de keuze voor rekenkameronderzoek inventariseren. In de meeste gevallen worden de onderzoek agenda's afgestemd met de raad of griffier tijdens (half)jaarlijkse overleggen. Ingaande op de aansluiting op de behoefte in relatie tot doorwerking benoemen zeven van de vijftien respondenten dat rapporten die voortkomen uit concrete wensen van de raad of actuele maatschappelijke kwesties, een grotere kans hebben om tot vervolgacties, en dus doorwerking, te leiden. Zo gaf één van de respondenten als voorbeeld dat de raad hen had gevraagd een rapport te schrijven over revolverende fondsen. De rekenkamer speelde hierop in door dit verzoek op te pakken. Volgens de respondent was dit een duidelijk voorbeeld van doorwerking, gezien het rapport specifiek was geschreven om de raad te ondersteunen bij de besluitvorming. Ook respondent 3 gaat in op de relatie tussen afstemming op je doelgroep en de doorwerking:

“Wat volgens mij bijzonder was aan het onderzoek dat wij hebben gedaan, is dat we zoveel met de doelgroep hebben gewerkt. Dat was ook gewoon leuk om te doen. En ik denk dat dat juist goed is voor de doorwerking, want de mensen die bij het onderzoek betrokken waren, die gaan natuurlijk later vragen: wat hebben jullie ermee gedaan?”.

Tegelijkertijd benoemen twee respondenten een spanningsveld, namelijk dat té nauwe samenwerking met de raad van negatieve invloed kan zijn op de onafhankelijke positie van de rekenkamer.

De bevindingen laten zien dat aansluiting op de behoefte van de doelgroep voornamelijk bijdraagt aan instrumentele doorwerking, gezien uit de interviews naar voren komt dat wanneer rekenkamerleden hun onderzoek aansluiten op de behoefte van de doelgroep dit volgens meerdere respondenten de kans vergroot dat de aanbevelingen vertaald worden naar beleidsuitvoeringen.

4.1.2. Effectieve communicatie

Effectieve communicatie blijkt in de ogen van veel respondenten een relevante voorwaarde voor de doorwerking van rekenkameronderzoek. Er wordt ingegaan op drie aspecten: taalgebruik, visuele presentatie en het bereik van het rapport.

Wat betreft het taalgebruik geven veertien van de vijftien respondenten aan dat helder en toegankelijk geschreven rapporten worden grotere kans op doorwerking hebben. Tegelijkertijd signaleren vijf respondenten hierbij dat het taalgebruik in sommige gevallen als te ambtelijk of technisch wordt ervaren, wat de begrijpelijkheid en daarmee de doorwerking van het rapport in de weg staat. Zo stelt respondent 7 het volgende:

“Dus hele lange, uitgebreide theoretische beschouwingen hoeft niet... Hier verwacht ik niet dat er een rapport uitkomt dat goed bruikbaar is voor de raadsleden”.

Ook respondent 11 gaat in op het taalgebruik in relatie tot doorwerking van het rapport:

“Onze rapporten moeten er picobello uitzien. Goed leesbaar, goed toegankelijk anders heb je geen effect”.

Één van de respondenten uit zijn twijfels over het taalgebruik in relatie tot de doorwerking van het rapport. Wanneer het gesprek gaat over het taalgebruik en de verwoording van aanbevelingen geeft hij aan te betwijfelen of deze altijd letterlijk worden overgenomen.

Dieper ingaande op de doorwerking komt uit de interviews naar voren dat duidelijk geschreven rapporten geschikter zijn voor bespreking in de raad en daarmee sneller op de

agenda worden gezet, waardoor gesteld kan worden dat taalgebruik in de interviews het meest van invloed is op de agenderende doorwerking.

De visuele presentatie wordt door de respondenten wisselend beoordeeld. Zeven van hen benoemen dat visuele presentatie een positieve bijdrage kan leveren aan de begrijpelijkheid en aantrekkelijkheid van de rapporten. Drie respondenten geven daarentegen aan, dat de visuele component van rapporten beperkt wordt benut en niet altijd haalbaar is binnen de context van de lokale rekenkamer. Respondent 11 wijst daarbij bijvoorbeeld op de tijdsdruk als belemmerende factor:

“Dan staat er vaak tijdsdruk en dan heb je niet altijd de gelegenheid om na te denken: kunnen we hier iets mooi visueels hiervan maken”.

Naast aanwezige praktische beperkingen wordt ook een kritische noot geplaatst, namelijk dat visualisaties de lading moeten dekken en daadwerkelijk als inhoudelijke verheldering van het rapport moet dienen. Één van de respondenten, sprekend over een rapport over betaalbare woningbouw, stelt dat visuele elementen geen voorwaarde zijn voor een toegankelijker rapport en vindt dat rekenkamers hier kritisch mee om moeten gaan.

Visuele presentatie wordt over het algemeen gezien als een factor die de rapporten duidelijker en aantrekkelijker maakt. Echter, er wordt door geen van de respondenten een directe, expliciete relatie gelegd tussen de visuele presentatie en de mate van doorwerking van een rapport.

Wat betreft het bereik van het rapport als mogelijk beïnvloedende factor op doorwerking, wordt dit door geen van de respondenten expliciet genoemd als doorslaggevend. In enkele gevallen geven zij aan actief in te zetten op verspreiding, bijvoorbeeld via raadscommissies, het aanbieden van beknopte samenvattingen of het expliciet onder de aandacht brengen van conclusies en aanbevelingen. Toch blijft een directe relatie met de doorwerking uit. Twee respondenten merken op dat het bereik niet altijd wordt geëvalueerd, waardoor onduidelijk blijft in hoeverre de doelgroepen daadwerkelijk worden bereikt. Zo stelt respondent 9:

“Bereik je nou wel de goede doelgroepen? Daar hadden ze eigenlijk helemaal geen zicht op. En dat is ook moeilijk, hè. Want je weet niet wie je niet bereikt, want die ken je niet”.

Samenvattend wordt effectieve communicatie door veel respondenten beschouwd als een ondersteunende voorwaarde voor doorwerking. Vooral begrijpelijk taalgebruik wordt breed gewaardeerd en het meest in verband gebracht met agenderende doorwerking. Visuele ondersteuning en actieve verspreiding van rapporten worden door respondenten als kansrijk herkend, maar in de praktijk nog niet altijd voldoende benut en niet erkend als factoren met directe invloed op de doorwerking.

4.1.3. Methodologische kwaliteit

Het belang van methodologische kwaliteit wordt erkend door alle geïnterviewde respondenten. Bij vijf van de vijftien respondenten wordt een verband gelegd tussen methodologische keuzes en de doorwerking van de rapporten. Respondent 3 illustreert dit met een treffend voorbeeld: in een onderzoek naar toegankelijkheid binnen haar gemeente, waarbij bewust gekozen was voor een participatieve methode. Hierbij werd de doelgroep gedurende het onderzoek actief betrokken, wat volgens de respondent bijdroeg aan de doorwerking van het rapport:

“Ik denk het bijzondere aan het onderzoek dat wij nu gedaan hebben, is dat we gewoon zoveel met de doelgroep hebben gewerkt. En dat maakt wel dat dat voor de doorwerking goed is”.

Tegelijkertijd wordt door drie respondenten erkend dat methodologische kwaliteit niet altijd haalbaar is binnen de context van lokale rekenkamers. Beperkte capaciteit, tijdsdruk of budget overwegingen kunnen ertoe leiden dat keuzes minder uitgebreid worden gemotiveerd of dat niet alle aspecten volledig worden uitgewerkt. Respondent 12 verwoordt dit als volgt:

“Het lastige is dat het budget zo klein is... Dan kan je niet verwachten dat je alle inwoners spreekt. En dan denk je wel eens: ik had toch daar misschien wat meer enquêtes of panels kunnen inzetten.”

Ook legt respondent 12 hierbij een verband met de doorwerking, door de volgende verwijzing te maken:

“In andere gemeenten met ruimer budget, heeft onderzoek veel meer impact”.

Daarmee suggereert hij dat een hogere mate van methodologische rijkheid bijdraagt aan beleidsmatige opvolging van aanbevelingen, wat duidt op een verband tussen methodologische kwaliteit en instrumentele doorwerking. In de overige interviews komt echter geen relatie tussen methodologische kwaliteit en een specifieke vorm van doorwerking naar voren.

Samenvattend blijkt uit de interviews dat hoewel lokale rekenkamers methodologische kwaliteit als belangrijk beschouwen, dit bij de meerderheid op zichzelf geen garantie biedt voor daadwerkelijke doorwerking. Tegelijkertijd worden hierbij ook praktische grenzen erkend, die de methodologische kwaliteit soms in de weg kan zitten.

4.1.4. Onderwerpkeuze

Ingaande op de onderwerpkeuze gaat dit bij de meeste rekenkamers volgens een vergelijkbare manier. Respondenten beschrijven daarbij het gebruik van een longlist met potentiële onderwerpen, die wordt teruggebracht naar een shortlist van kansrijke onderzoeksthema's. Alle respondenten zien het belang van een zorgvuldige onderwerpkeuze, waarbij de nadruk vooral ligt op de relevantie en aansluiting bij actuele beleids- en maatschappelijke thema's.

Bij acht van de vijftien respondenten komt impliciet naar voren dat de onderwerpkeuze één van de factoren is die doorwerking beïnvloedt. Één van de respondenten spreekt over een rapport omtrent woonbeleid, waarbij de keuze voor dit onderwerp expliciet is gemaakt omdat dit een vraag was vanuit de gemeenteraad. Deze respondent gaf aan dat dit heeft geleid tot overname van de aanbevelingen en beleidsaanpassingen, hetgeen wijst op instrumentele doorwerking.

Uit meerdere interviews waarin sprake is van een relatie tussen onderwerpkeuze en doorwerking, blijkt dat hier vaker instrumentele doorwerking naar voren komt. Zo gaat een andere respondent in op een rapport over armoedebeleid, welk onderwerp gekozen is vanwege de maatschappelijke relevantie van het thema. Dit leidde, volgens deze respondent, tot aanpassingen in de werkwijze omtrent dit thema, wat nog een duidelijk voorbeeld laat zien van instrumentele doorwerking.

Samengevat blijkt dat ongeveer de helft van de respondenten de onderwerpkeuze aanmerkt als een factor die een betekenisvolle rol kan spelen in de mate van doorwerking, met name in de vorm van instrumentele doorwerking. Hoewel dit het belang van een zorgvuldige onderwerpselectie benadrukt, wordt deze factor niet als doorslaggevende voorwaarde voor doorwerking beschouwd.

4.1.5. Tijdigheid

De interviews laten zien dat tijdigheid een breed gedragen aandachtspunt is bij het vergroten van de kans op doorwerking van de rapporten. Bij dertien van de vijftien respondenten komt naar voren dat tijdigheid, in de vorm van het publicatiemoment van het rapport, van invloed is op de mate waarin het rapport leidt tot opvolging of gebruik.

Een voorbeeld komt van een respondent die onderzoek deed naar bommenverordening, waarbij hij vervolgens over het publicatiemoment aangaf dat dit op een strategisch bepaald moment gepubliceerd werd, omdat anders het ‘momentum’ weg zou zijn. Een later publicatiemoment had, naar zijn zeggen, de kans op doorwerking aanzienlijk verkleind. In lijn hiermee stelt ook respondent 14 dat de timing van de publicatie een belangrijke factor is en zegt met betrekking tot de publicatie van de rapporten het volgende:

“Je moet dus altijd zorgen dat je niet ergens verdwijnt in de grote berg van de grote stukken”.

Een andere respondent beschrijft hoe een rapport over gemeentefinanciën bewust werd uitgesteld om aan te kunnen sluiten op de begrotingscyclus, waardoor er sprake was van hogere mate van instrumentele doorwerking, aangezien de uitkomsten uit dit rapport daardoor meegenomen werden bij het opstellen van de begroting.

Ingaande op de verschillende vormen van doorwerking laten de interviews zien dat zowel instrumentele als agenderende doorwerking voorkomt bij de fOkayactor tijdigheid. Een voorbeeld van een van de respondenten, die beschrijft hoe een publicatiemoment bewust niet gehaald wordt omdat het politiek ‘niet goed uitkomt’, laat zien dat de timing van de publicatie niet alleen relevant is voor de opvolging van aanbevelingen, maar ook voor de mate waarin het rapport überhaupt besproken wordt binnen de politieke arena. Dit is een duidelijk voorbeeld van agenderende doorwerking.

Tegenover deze inzichten staat een minderheid van twee respondenten, die geen relatie erkennen tussen tijdigheid en doorwerking. Respondent 15 benoemt dat het publiceren puur procesmatig is en dat er weinig aandacht wordt besteed aan het kiezen van een geschikt moment:

“Het daadwerkelijk publiceren, daar denken we niet per se bewust over na”.

Desondanks erkent het merendeel van de respondenten wel degelijk een samenhang tussen de timing van de publicatiemomenten en de mate van doorwerking. Concluderend kan gesteld worden dat tijdigheid gezien wordt als relevante en bepalende factor voor het realiseren van (instrumentele en agenderende) doorwerking bij rekenkameronderzoek.

4.2. Politiek-bestuurlijke context

In deze paragraaf wordt ingegaan op de politiek-bestuurlijke context waarin rekenkameronderzoek zich bevindt, en in hoeverre dit van invloed kan zijn op de doorwerking van de rekenkamerrapporten. Er is onderscheid gemaakt tussen vier onderliggende thema's: veranderbereidheid, politieke verschillen, politieke actualiteit & aandacht en bestuurlijke verbinding.

4.2.1. Veranderbereidheid

De veranderbereidheid is met alle respondenten besproken. Allereerst zal ingegaan worden op de openheid van de raad en het college om de aanbevelingen over te nemen. Hierbij gaf een ruime meerderheid, namelijk elf van de vijftien respondenten, aan dat de openheid bij zowel raad als college in zijn algemeenheid groot is en leidt tot grotere bereidheid in het overnemen van de aanbevelingen, wat de kans op doorwerking van de rapporten vergroot.

Tegelijkertijd wordt bij deze bereidheid door een drietal respondenten een kritische kanttekening geplaatst. Zij noemen de houding soms *'te bereid'*, waarbij de aanbevelingen vaak automatisch over worden genomen. Respondent 2 verwoordt dit als volgt:

“Ze hebben al de neiging om alles gewoon over te nemen zonder dat ze goed snappen wat nou eigenlijk de aanbeveling is”

Ook respondent 10 gaat in op dit risico en zegt hierover het volgende:

“De raad is al gauw geneigd om de aanbevelingen bijna zonder na te denken over te nemen. Ze denken dan: het is niet voor niets dat de rekenkamer dit heeft onderzocht, daar is goed over nagedacht, het klinken als goede aanbevelingen, dus laten we die maar overnemen”.

Respondent 14 geeft tenslotte aan dat er “*van nature een zekere weerstand*” is tegen rekenkameronderzoek. Hierbij benoemt hij ook dat dit volgens hem onderdeel is van een breder reflex: bestuurders houden er in het algemeen niet van om gecontroleerd te worden.

Hoewel de meerderheid aangeeft dat er sprake is van een verband tussen de openheid en de doorwerking van de onderzoeken, plaatsen vier respondenten een belangrijke kritische kanttekening. Zij signaleren dat soms aanbevelingen formeel overgenomen worden, maar dat dit niet altijd leidt tot daadwerkelijke implementatie. In zulke gevallen blijft de doorwerking op inhoudelijk niveau dus uit. Respondent 15 spreekt het volgende uit over deze valkuil:

“De makkelijkste manier is een lyrische brief schrijven: bedankt voor deze aanbevelingen, we gaan ermee aan de slag, en er vervolgens niks mee doen”.

En ook respondent 8 doet een uitspraak expliciet over de openheid van invloed op de doorwerking, die laat zien dat de doorwerking uitblijft:

“Er wordt altijd gezegd: ‘Dat nemen we over’. Maar je hoort er daarna zelden nog iets van”.

Ingaande op de verschillende soorten doorwerking komt uit de interviews niet naar voren op welke soort doorwerking de openheid het meest van invloed is, gezien het merendeel van de respondenten daar geen uitspraak over heeft gedaan. Samengevat laten de interviews zien dat openheid om aanbevelingen over te nemen in veel gemeenten hoog is, maar dat dit niet altijd gepaard gaat met daadwerkelijke implementatie van deze aanbevelingen en dus als op zichzelf staande factor geen garantie vormt voor doorwerking.

4.2.2. Politieke verschillen

De interne verschillen tussen politieke partijen in de raad vormt een relevante factor in het al dan niet doorwerken van rekenkameronderzoek. Tien van de vijftien respondenten geven aan dat de interne politieke verhoudingen een (expliciete of impliciete) rol spelen bij de acceptatie en implementatie van de aanbevelingen. Zo benadrukt respondent 3 dat politieke voorkeuren mede bepalen hoeveel draagvlak er ontstaat voor een rapport:

“Als je onderwerp een paradepaardje is voor een aantal politieke partijen, dan gaan ze daar echt wel harder voor lopen dan wanneer het niet is”.

Respondent 3 gaat ook in op de politieke kleur die bepalend kan zijn voor de opvolging van rekenkameronderzoek. Zij benoemde het volgende:

“De linkse sociale partijen maken zich heel vaak druk om dit soort thema’s dus zodra die een meerderheid hebben, is de kans groter dat er wat met zo’n soort onderzoek gebeurt dan wanneer dat niet het geval is. Nou, dat werkt natuurlijk bij andere onderwerpen weer anders, hè? Bij economisch beleid zal dat misschien bij de VVD meer het geval zijn, bijvoorbeeld”.

Dieper ingaande op de doorwerking benadrukt deze respondent ook dat politieke voorkeuren bepalend zijn voor hoeveel aandacht het rapport krijgt. Dit wijst op een vorm van agenderende doorwerking. Een andere respondent, die spreekt over een rapport over armoedebeleid, laat ook een mooi voorbeeld zien van politieke verschillen van invloed op de agenderende doorwerking. Hij vertelt dat het rapport ingezet werd binnen het politieke debat, maar dat dit geen vervolg kreeg in beleid- of besluitvorming. Dit is een duidelijk voorbeeld van agenderende doorwerking.

In het verlengde van de bevindingen over de politieke verschillen doet respondent 5 de volgende uitspraak:

“Kijk, als het zakelijk is en het de mens niet erg raakt, het heel technisch is, dan gaat het allemaal goed. Maar als het politiek wat gevoeliger wordt dan zie je onmiddellijk de scheidslijn coalitie-oppositie een rol gaan spelen in hoe je met een rapport wil omgaan”.

Respondent 12 geeft een treffende analyse middels het volgende:

“Dat doet mijn beroepseer-hart natuurlijk ontzettend pijn, maar ik merk dat hoe het politiek valt, is belangrijker voor hoe er over gestemd wordt, hoe het opgepakt wordt en wat ermee gedaan wordt dan de kwaliteit van onderzoek”.

Deze respondent onderstreept hiermee de kern van dit onderzoek, door te stellen dat de politieke omgeving belangrijk is dan de kwaliteitsfactoren. Meerdere respondenten spreken hun zorgen uit over deze dynamiek. Respondent 4 zegt hierover:

“Je moet heel erg voorkomen als onafhankelijke Rekenkamer dat jij dan speelbal wordt in dat politieke gebeuren”.

Respondent 11 omschrijft dit als een structureel spanningsveld:

“Soms zijn het ook politieke keuzes, dus daar moet je ook bij de aanbeveling rekening houden zonder dat je je afhankelijk opstelt snap je dus best wel een spannend, evenwicht”.

Tegelijkertijd geven vier respondenten aan de invloed van de politieke verdeeldheid minder sterk te ervaren met betrekking tot de acceptatie en implementatie van de aanbevelingen. Respondent 9 geeft ook aan niet direct die invloed te zien, maar haalt wel het volgende aan:

“Er is meer sprake van strijd, van verharding, verscherpte verschillen van inzicht. ... dat maakt wel dat rekenkamers meer dan ooit op de kwaliteit van hun rapporten moeten letten”.

Slecht één van de vijftien respondenten gelooft niet dat de politieke verschillen een rol spelen bij het accepteren en implementeren, ondanks dat hij deze verschillen wel erkent:

“Kijk, natuurlijk zijn er verschillen tussen belangen van coalitie en oppositiepartijen, maar de raad is sterk geneigd om toch vanuit de inhoud te redeneren”. (Respondent 10)

Politieke verdeeldheid binnen de raden blijkt in veel gevallen van invloed op de doorwerking. Tien van de vijftien respondenten geven aan dat de politieke voorkeur en de positie van partijen (mede)bepalend kunnen zijn voor de acceptatie van aanbevelingen. Tegelijkertijd wordt hierbij door enkele respondenten ook het risico benoemt ingaande op de onafhankelijkheid van de rekenkamer.

Nader ingaand op die doorwerking laten de interviews zien dat politieke verdeeldheid het meest van invloed is op agenderende doorwerking, doordat het een bepalende factor is voor de vraag óf, en op welke manier, een rapport besproken wordt binnen politieke arena's en de raad.

4.2.3. Politieke actualiteit & aandacht

Ingaande op politieke actualiteit & aandacht benoemen de respondenten op uiteenlopende wijze hoe dit van invloed is op de ontvangst van de rekenkamerrapporten. Een meerderheid van de respondenten, namelijk twaalf van de vijftien geeft aan dat de politieke urgentie wel degelijk, in kleine of grote mate, een rol speelt. Rapporten die op een manier aansluiten bij maatschappelijke kwesties of bepaalde bestuurlijke prioriteiten maken volgens hen meer kans op doorwerking. Respondent 15 legt hierbij exact de essentie bloot met de volgende woorden:

“Soms komen aanbevelingen gewoon politiek niet zo lekker uit”.

Hierbij speelt vooral de actualiteit van een onderwerp en actualiteit op het moment van publicatie van het rapport een grote rol. Respondent 9 zegt hierover het volgende:

“Mensen denken dat er sprake is van beïnvloeding op het moment dat ze een rapport publiceren. Maar ze realiseren zich niet dat er óók sprake is van beïnvloeding als je een rapport niet publiceert of uitstelt. Ook iets niet doen, kan een politieke keuze zijn. En dat bewustzijn, dat is er vaak veel te weinig.”

Respondent 8 haalt een voorbeeld aan wat de andere zijde naar voren laat komen, waarbij er juist sprake was van ‘stroperigheid’ vanwege het gebrek aan urgentie:

“Er is dus ook een onderzoek geweest naar duurzaamheid en dat werd een heel stroperig onderzoek. Tegenwoordig heeft iedereen de mond ervan vol. Toen waren we blijkbaar nog net iets te vroeg, zeg maar dat anderen nog niet zo dat gevoel hadden dat daar nou zoveel urgentie zat en daar voelde ik gewoon stroperigheid”.

Ook respondent 12 gaat in op het strategisch inplannen van het publicatiemoment om op die manier politieke aandacht te creëren, of juist te vermijden. Hij merkt hierbij scherp op:

“Soms wordt geprobeerd het juist niet te halen, want dat komt dan politiek niet goed uit”.

Ook komt in de resultaten naar voren dat de politieke urgentie, en maatschappelijke relevantie, van een bepaald thema of onderwerp van groot belang is bij de selectie van de onderwerpen voorafgaand aan het rekenkameronderzoek. Zo zegt respondent 11 hierover het volgende:

"Dat is echt wel een hele politieke insteek. Dan zie je het verschil tussen oppositie en coalitie: bepaalde partijen willen graag dat we een bepaald onderwerp onderzoeken. Maar als wij dat maar één keer horen, dan pakken we dat eigenlijk niet op, hè? Het onderwerp moet wel breed gedragen zijn".

Ook respondent 12 sluit hierbij aan met het volgende:

"Je wilt iets wat relevant is, het moet ergens pijn doen of het moet spelen".

Ook kaarten naast respondent 11 en 12 nog drie andere respondenten aan dat er spanning kan ontstaan wanneer er te veel gestuurd wordt op de politieke actualiteit. Zij benadrukken dat bij het benutten van de politieke aandacht de kanttekening hangt van het behouden van onafhankelijkheid in de onderzoeksagenda. Dit brengt het risico met zich mee dat thema's gekozen worden omdat deze politiek 'passend' zijn.

"Je moet oppassen dat je niet alleen onderwerpen kiest omdat het politiek handig is. Dat is niet onze taak".

Deze bevindingen laten zien dat het grootste gedeelte van de respondenten aangeeft dat de politieke actualiteit & aandacht een zeer grote factor is voor de mate van doorwerking. Zowel de onderwerpkeuze, de planning van publicatiemomenten als de verwoording van aanbevelingen worden op een manier beïnvloed door politieke actualiteit & aandacht. In het verlengde hiervan laten de interviews zien dat zowel agenderende als instrumentele vormen van doorwerking zichtbaar zijn. Respondenten geven aan dat de politieke actualiteit & publieke aandacht rond een bepaald thema er enerzijds toe leiden dat een rapport op de politieke agenda komt te staan. Anderzijds geven respondenten aan dat diezelfde actualiteit ertoe bijdraagt dat het rapport inhoudelijk goed aansluit bij de beleidscontext, waardoor het invloed heeft op beleidswijzigingen vanwege de urgentie en maatschappelijke relevantie op dat moment.

Concluderend kan gezegd worden dat politieke actualiteit & aandacht als direct bepalende factor voor (agenderende en instrumentele) doorwerking kan worden gezien, waarbij ook de risico's goed in de gaten gehouden moeten worden.

4.2.4. Bestuurlijke verbinding

Uit de interviews komt een extra terugkerend thema naar voren wat voorafgaand aan het onderzoek niet als factor was opgenomen, maar door acht van de vijftien respondenten zelfstandig wordt aangedragen als invloedrijke factor op doorwerking: bestuurlijke verbinding. Hierbij gaat het over de aanwezigheid van een goede relatie met de raad, college en/of ambtelijke organisatie. Respondent 2 benoemt het belang van deze bestuurlijke relatie als factor van invloed op de doorwerking expliciet:

“Wil je doorwerking hebben, moet je investeren in de relatie”.

Ook respondent 12 doet de volgende treffende uitspraak wanneer het gaat over de relatie met de raad:

“Heb je ze goed meegenomen? Dan zijn ze ook meer bereid om aanbevelingen over te nemen”.

Dit citaat omvat het belang van contact gedurende het onderzoeksproces. Door de raad vroegtijdig te betrekken en ook ruimte te bieden voor tussentijdse reflectie, wordt de kans op doorwerking van het rapport vergroot. Respondent 9 stelt het volgende:

“Vroeger dacht ik echt dat het rapport het belangrijkste product is. Tegenwoordig zeg ik altijd dat het gesprek over het rapport het belangrijkste product is”.

Deze respondent impliceert middels deze uitspraak dat de (bestuurlijke) verbinding een belangrijkere factor is dan de kwaliteit van het rapport.

Instrumentele doorwerking komt het meest naar voren wanneer gekeken wordt naar de bestuurlijke verbinding. Uit het merendeel van de interviews waarin dit thema aan bod komt, blijkt dat een goede en open relatie met de raad bijdraagt aan de welwilligheid voor de daadwerkelijke vertaling naar beleidsuitvoeringen. Respondent 11

“We hebben toen in overleg met de raad gekozen voor een onderzoek dat goed aansloot bij hun zorgen rond inhuurbeleid. Omdat zij het onderwerp herkenden en wij ze er tussentijds goed bij betrokken hebben, zagen we dat de aanbevelingen later zijn overgenomen in een nieuw beleidskader”.

Deze uitspraak laat zien dat onder andere het tussentijds goed betrekken van de raad ervoor gezorgd heeft dat de aanbevelingen mee zijn genomen in het nieuwe beleid, wat een treffend voorbeeld is van instrumentele doorwerking.

Samengevat laat dit zien dat een groot deel van de respondenten aangeeft dat de doorwerking van de rapporten mede wordt bepaald door de relatie met bestuurlijke actoren, met name waar het de instrumentele doorwerking betreft. Hierbij komt het creëren van een (vertrouwelijke) verbinding naar voren als bijdrage aan begrip en draagvlak voor de aanbevelingen uit de rapporten.

4.3 Doorwerking

In deze paragraaf wordt ingegaan op de verschillende manieren hoe rekenkamerrapporten (al dan niet) doorwerken. Hieronder zullen de drie onderscheidende vormen van doorwerking worden besproken: instrumenteel, conceptueel en agenderend.

4.3.1. Instrumentele doorwerking

Er is gekeken welke respondenten voorbeelden benoemen die wijzen op instrumentele doorwerking, in de vorm van situaties waarbij aanbevelingen uit rekenkameronderzoek daadwerkelijk leiden tot concrete veranderingen in beleid of aanpassingen in werkwijze van gemeenten. Acht van de vijftien respondenten beschrijven een situatie waarin dergelijke verandering zichtbaar is.

Een van de respondenten gaat in op een rapport over opgavegericht werken, waarbij de aanbevelingen direct zijn uitgevoerd. De respondent benadrukt dat de raadsleden gedurende het onderzoeksproces actief zijn meegenomen, wat bijdroeg aan de mate van (instrumentele) doorwerking.

Ook deze eerder aangehaalde quote bij bestuurlijke verbinding van respondent 11 laat een voorbeeld zien waarbij instrumentele doorwerking naar voren komt:

“We hebben toen in overleg met de raad gekozen voor een onderzoek dat goed aansloot bij hun zorgen rond inhuurbeleid. Omdat zij het onderwerp herkenden en wij ze er tussentijds goed bij betrokken hebben, zagen we dat de aanbevelingen later zijn overgenomen in een nieuw beleidskader”.

Deze uitspraak illustreert dat hier een verband is tussen de actieve betrokkenheid, de behoefte van de doelgroep en de instrumentele doorwerking, gezien de aanbevelingen over zijn genomen in het beleid. Een andere respondent met wie gesproken is over een rapport over bomenverordening geeft aan dat de aanbevelingen hieruit zijn uitgevoerd, wat duidt op instrumentele doorwerking. Volgens deze respondent speelden het moment van publicatie en zichtbaarheid in de media een rol in het succes van de doorwerking.

Tegelijkertijd wordt ook kanttekening geplaatst bij het concept instrumentele doorwerking. Vier van de vijftien respondenten uiten hun twijfel over de vraag in hoeverre de formele acceptatie van de aanbevelingen ook daadwerkelijk leidt tot verandering in het beleid, waardoor (instrumentele) doorwerking zal uitblijven. Respondent 15 zegt hierover het volgende:

“De makkelijkste manier is een lyrische brief schrijven: bedankt voor deze aanbevelingen, we gaan ermee aan de slag, en er vervolgens niks mee doen”.

Ook respondent 10 geeft aan dat het moeilijk te stellen is of er sprake is van instrumentele doorwerking en wijst op de onduidelijkheid van de oorsprong van deze doorwerking:

“Dat is altijd moeilijk te zeggen. Vaak is de reactie van de organisatie op conclusies en aanbevelingen: ‘Daar waren we toch al mee bezig’. Dus dan is het lastig om te zeggen of dat echt komt door het onderzoek, of dat ze er sowieso al mee bezig waren. Of misschien heeft ooit iemand gedacht: daar moeten we iets mee, en zodra het rekenkameronderzoek langskomt, zeggen ze: oké, dan gaan we er nu wat mee doen”.

Deze bevindingen, in samenhang met de resultaten uit de voorgaande paragrafen, laten zien dat instrumentele doorwerking het meest optreedt wanneer sprake is van een sterke

bestuurlijke verbinding, een aansluiting op de behoefte van de doelgroep en een strategische timing van publicatie. Ook methodologische kwaliteit en onderwerpkeuze vormen belangrijke voorwaarden, maar blijken minder doorslaggevend wanneer de politiek-bestuurlijke context zich daar niet naar leent. Een belangrijke kanttekening hierbij is dat de daadwerkelijke mate van instrumentele doorwerking in veel gevallen lastig vast te stellen is, doordat respondenten regelmatig geen concreet inzicht hebben in de implementatie van aanbevelingen.

4.3.2. Conceptuele doorwerking

Ingaande op de conceptuele doorwerking is dit beeld erg terughoudend. Van de vijftien geïnterviewde rekenkamerleden beschrijven slechts drie van hen een situatie wat duidt op conceptuele doorwerking. Hierbij is gekeken naar of rekenkameronderzoek heeft bijgedragen aan een verandering in de denkwijze van beleidsmakers of ambtelijke betrokkenen.

Een respondent die reflecteert op een onderzoek naar toegankelijkheid, stelt dat het rapport bestaande overtuigingen en het gedrag binnen de raad heeft versterkt. Echter, de houding was al deels aanwezig voorafgaand aan het onderzoek, maar het is versterkt naar aanleiding van het rapport. Ook respondent 5 geeft aan dat zijn onderzoek leidde tot een andere manier van kijken en denken:

“Ik denk wel dat de manier van kijken, de manier van denken bij met name die ambtelijke top op een aantal punten inderdaad beter en scherper is geworden door wat ze aangereikt hebben gekregen”.

Tegelijkertijd blijkt uit meerdere interviews dat het als rekenkamerlid lastig is om vast te stellen of de denkwijze van raads- of collegeleden daadwerkelijk is veranderd. Respondent 7 verwoordt dit als volgt:

“Ik kan niet in de hoofden van raadsleden, collegeleden of ambtenaren kijken. Maar ik heb wel de hoop dat het leidt tot verandering, verbetering”.

Daarnaast wordt ook de afstand tussen de raads- en collegeleden en de rekenkamer benoemd als verklaring voor het ontbreken van inzicht vanuit de rekenkamerleden hierin.

Samengevat laat deze analyse zien dat conceptuele doorwerking heel beperkt naar voren komt. Hoewel sommige respondenten signaleren dat er sprake is van bewustwording, blijft dit vaak bij vermoedens en indirecte aanwijzingen.

4.3.3. Agenderende doorwerking

Ingaande op agenderende doorwerking gaan zes van de vijftien respondenten in op situaties of voorbeelden waarin een rekenkamerrapport ertoe heeft geleid dat een onderwerp nadrukkelijk onder de aandacht is gebracht in de raad of het college. Een van de respondenten verwijst naar een onderzoek over brandveiligheid, waarbij hij aangaf dat naar aanleiding van dit rapport dit onderwerp hoog op de agenda kwam te staan. Deze casus wijst op een duidelijke agenderende doorwerking. De respondent benadrukt daarbij dat deze (agenderende) doorwerking mede afhankelijk was van een goede relatie met de raad.

Een andere respondent gaat in op een voorbeeld waarbij een rapport over veiligheid rondom scholen ertoe heeft geleid dat het bredere thema ‘veiligheid’ geagendeerd werd als thema voor de gemeenteraad.

Echter, ook bij agenderende doorwerking plaatsen enkele respondenten de kanttekening over de oorsprong van deze doorwerking. Een van de respondenten merkt op dat zijn rapport over ouderenwelzijn ervoor gezorgd heeft dat dit onderwerp op de kaart gebracht is, maar stelt ook vast dat dit thema al leefde binnen de gemeenteraad. Hiermee wordt terecht de vraag gesteld of de agenderende doorwerking toe te schrijven is aan het rapport, of een gevolg is van de reeds aanwezige behoefte naar dit onderwerp dat, onder andere, aanleiding vormde voor het onderzoek.

Deze reflecties maken duidelijk dat agenderende doorwerking regelmatig voorkomt in de interviews, maar dat de oorsprong ervan niet altijd eenduidig is vast te stellen. Wel blijkt uit paragrafen 4.1 en 4.2 dat politieke verschillen, politieke aandacht en actualiteit, begrijpelijk taalgebruik en tijdigheid het meest in verband worden gebracht met het optreden van agenderende doorwerking.

5. Conclusie en discussie

5.1. Conclusie

Dit onderzoek had als doel antwoord te geven op de volgende hoofdvraag:

"Hoe verhouden de kwaliteit van rekenkamerproducten en politiek-bestuurlijke omgevingsfactoren zich tot elkaar in termen van hun invloed op de doorwerking van lokaal rekenkameronderzoek?"

Uit de bevindingen van vijftien interviews met leden uit lokale rekenkamers komt naar voren dat kwaliteit een noodzakelijke basis vormt voor doorwerking, maar zelden voldoende is. De politiek-bestuurlijke omgeving wordt in de meeste gevallen als doorslaggevend ervaren.

Ingaande op de kwaliteitscriteria kan gesteld worden dat aansluiting bij de behoefte van de doelgroep, taalgebruik, methodologische kwaliteit, onderwerpkeuze en tijdigheid breed wordt erkend als bevorderende factor. Toch geldt voor de meeste kwaliteitsfactoren dat deze vooral als noodzakelijke randvoorwaarden dienen.

Uit het onderzoek wordt duidelijk dat de politiek-bestuurlijke context een meer dominante rol speelt ten opzichte van de doorwerking. De mate van politieke verschillen, politieke actualiteit & aandacht blijken sterk bepalend voor acceptatie en opvolging van aanbevelingen. Daarnaast komt ook bestuurlijke verbinding naar voren als extra factor wat van groot belang kan zijn met betrekking tot de doorwerking.

Wat betreft de verschillende vormen van doorwerking, blijkt uit het onderzoek dat vooral instrumentele en daaropvolgend agenderende doorwerking zichtbaar naar voren komt. Conceptuele doorwerking wordt nauwelijks herkend. Instrumentele doorwerking wordt in de interviews het vaakst in verband gebracht met de factoren: aansluiting bij de behoefte van de doelgroep, methodologische opzet, relevante onderwerpkeuze, strategische timing van publicatie en sterke bestuurlijke verbinding. Agenderende doorwerking blijkt daarentegen sterker verbonden aan factoren zoals de mate van politieke verschillen, politieke actualiteit & aandacht, timing en taalgebruik.

Concluderend kan gesteld worden dat de kwaliteitsfactoren van de rekenkamerrapporten essentieel zijn als basis voor impact, maar dat de daadwerkelijke doorwerking in sterke mate afhankelijk is van de politiek- bestuurlijke omgevingsfactoren. Wanneer de politiek-

bestuurlijke context ongunstig is, blijkt kwaliteit zelden voldoende om doorwerking zelfstandig te bewerkstelligen.

5.2. Discussie

De bevindingen uit dit onderzoek bevestigen grotendeels de bestaande theorie zoals die beschreven is door auteurs als Hoekstra (2013), Lemmens (2014) en Keulen (2021), waarbij gewezen wordt op het belang van kwaliteitscriteria als behoefte, tijdigheid, taalgebruik, communicatie en methodologische opzet. Tegelijkertijd laten de interviews zien dat deze factoren in de praktijk niet op zichzelf staan, maar verweven met de politiek-bestuurlijke omgeving.

Opvallend is dat factoren als politieke verschillen, politieke aandacht en bestuurlijke verbinding een doorslaggevende rol kunnen spelen, ongeacht de inhoudelijke kwaliteit van een rapport. Daarmee biedt dit onderzoek een empirische nuancering op het theoretische uitgangspunt dat de kwaliteitsfactoren leidend zouden zijn. Hiermee sluit het onderzoek aan bij de bevindingen van Bekkers et al. (2004) en Noordegraaf (2015), waarbij het belang van contextuele factoren benadrukt wordt.

Een andere reflectie gaat in op het belang van timing en urgentie. Hoewel deze factoren meermaals naar voren komen als beïnvloedend, blijkt uit de interviews dat dit nog zelden gevolg is van een doordachte strategie. Hier liggen kansen voor verbetering: door publicatiemomenten nadrukkelijk af te stemmen op politieke cycli of urgente debatten, kan de kans op doorwerking toenemen.

Daarnaast tonen de resultaten dat doorwerking in zijn algemeenheid lang niet altijd zichtbaar of aantoonbaar is. Ondanks een formele overname van aanbevelingen, blijkt de daadwerkelijke implementatie hiervan niet gegarandeerd. Dit plaatst een terechte kanttekening bij de waarde van symbolische opvolging en benadrukt het belang om doorwerking niet alleen te meten aan formele uitkomsten, maar juist ook daadwerkelijk gedrags- of beleidsveranderingen. Een aanvullende observatie hierop is dat in de praktijk regelmatig sprake is van verwarring tussen formele opvolging en daadwerkelijke impact. Dit vraagt om terughoudendheid met betrekking tot het beoordelen van doorwerking aan de hand van alleen formele reacties, en benadrukt het belang van een bredere kijk op impact, zoals Bekkers et al. (2004) al impliciet in hun theorie bepleit.

Hetzelfde geldt voor conceptuele doorwerking, die in dit onderzoek heel beperkt wordt herkend. De resultaten maken duidelijk dat conceptuele doorwerking vaak slechts vermoed

wordt, maar zelden gemeten of geverifieerd. Dit roept de vraag op over hoe lokale rekenkamers inzicht kunnen verkrijgen in de bredere impact van hun onderzoeken, bijvoorbeeld via feedbackloops met betrokkenen na afronding.

In het verlengde hiervan is het relevant om met een kritische blik te reflecteren op de dominante aanwezigheid van instrumentele doorwerking in dit onderzoek. Bekkers et al. (2004) wijzen erop dat deze vorm het makkelijkst meetbaar is, aangezien de veranderingen snel waarneembaar zijn. Dit gegeven kan verklaren waarom juist instrumentele doorwerking in dit onderzoek het sterkst naar voren komt, zonder dat daarmee gezegd kan worden dat dit de meest voorkomende vorm van doorwerking is.

5.3. Limitaties

Zoals bij ieder kwalitatief onderzoek zijn er ook bij dit onderzoek limitaties te benoemen. Allereerst is de steekproef relatief klein en regionaal: vijftien respondenten van lokale rekenkamers in middelgrote gemeentes uit Zuid-Holland. Hoewel de interviews inhoudelijk rijk zijn en dit enerzijds zorgt voor consistentie, beperkt dit anderzijds de generaliseerbaarheid van de bevindingen. Ten tweede zijn in dit onderzoek enkel de perspectieven van de rekenkamerleden meegenomen en wordt het perspectief van andere betrokken actoren, zoals raadsleden of het college, buiten beschouwing gelaten, terwijl juist hun gedrag bepalend is voor daadwerkelijke doorwerking.

Daarnaast was het uitgangspunt van dit onderzoek om respondenten te laten reflecteren op specifiek één rapport uit hun praktijk. In de praktijk bleek dit niet altijd haalbaar en weken sommige respondenten hiervan af door antwoorden gegeven die meer in algemene zin geformuleerd waren. Dit kan invloed hebben gehad op de resultaten, omdat algemene reflecties kunnen leiden tot sociaal wenselijke of minder kritische observaties dan wanneer specifiek op één rapport gereflecteerd zou zijn.

Een vierde limitatie, en terugkerend thema binnen dit onderzoek, betreft de complexiteit van het concept 'doorwerking'. De mate van doorwerking wordt door de respondenten vaak geïnterpreteerd aan de hand van hun eigen aannames en observaties. Hierdoor is het lastig causale verbanden aan te tonen. Respondenten geven hierbij ook aan dat het soms onduidelijk is of bepaalde beleidsveranderingen het gevolg zijn van hun rapporten.

Tot slot kan sociale wenselijkheid een rol hebben gespeeld in de antwoorden van de respondenten. Aangezien de rekenkamerleden reflecteren op hun eigen werk, is het niet uit te sluiten dat zij hun rol of de doorwerking positiever inschatten dan in werkelijkheid het geval is.

In vervolgonderzoek kan triangulatie met beleidsdocumenten, raadsverslagen en/of interviews met andere actoren deze overschatting opvangen.

5.4. Aanbevelingen

5.4.1. Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Om diepere kennis te verkrijgen over doorwerking van lokaal rekenkameronderzoek is multidimensionaal vervolgonderzoek wenselijk. Door meerdere actoren te betrekken, zoals raadsleden, collegeleden en ambtenaren, kan een breder perspectief ontstaan. De houding en het gedrag van deze actoren zijn van groot belang voor daadwerkelijke doorwerking; door hen expliciet te betrekken wordt beter inzicht verkregen.

Daarnaast blijkt uit dit onderzoek dat verschillende vormen van doorwerking, met name conceptuele doorwerking, lastig te meten zijn in de praktijk. Vervolgonderzoek kan zich richten op methodes die deze vormen beter zichtbaar maken, bijvoorbeeld door feedbackloops in te bouwen na publicatie van rapporten of lokale rekenkamers te ondersteunen bij het opzetten van monitoringsinstrumenten.

Ook kan longitudinaal onderzoek, waarbij casussen over langere tijd gevolgd worden, helpen om het proces van doorwerking beter te begrijpen. Dit biedt inzicht in zowel directe effecten van rekenkameronderzoek als in de dynamiek ervan op de langere termijn.

5.4.2. Aanbevelingen voor de praktijk

Op basis van de resultaten uit dit onderzoek kunnen enkele aanbevelingen gedaan worden aan lokale rekenkamers. Allereerst is het van belang om te investeren in een transparante relatie met raad en college, zonder afbreuk te doen aan de onafhankelijke positie.

Ook is het aanbevolen om actieve betrokkenheid te stimuleren gedurende het onderzoeksproces om zo draagvlak te vergroten. Daarnaast blijkt timing van groot belang. Door de planning van onderzoek en publicatie beter af te stemmen op politieke agenda's en besluitvorming, kan de zichtbaarheid en urgentie van rapporten toenemen.

Door zich bewust te zijn van de bepalende invloed van de context en hier op een strategische manier mee om te gaan, kunnen lokale rekenkamers hun effectiviteit vergroten, doorwerking vergroten en op die manier als lokale rekenkamer bijdrage te leveren aan de doelmatigheid, doeltreffendheid en rechtmatigheid van het beleid.

Bibliografie

- Babbie, E. (2016). *The practice of social research* (14de editie). Belmont, CA, United States: Cengage Learning.
- Berenschot. (2011). *Evaluatie van de provinciale en gemeentelijke rekenkamers: Eindrapport*.
- Berenschot (2015). *Onderzoek naar budgetten en samenwerking van gemeentelijke rekenkamers en rekenkamercommissies*.
- Bekkers, V., Fenger, M., Homburg, V., & Putters, K. (2004). *Doorwerking van Strategische Beleidsadvisering*.
- Bekkers, V., Fenger, M., & Scholten, P. (2017). *Public Policy in Action: Perspectives on the Policy Process*. Edward Elgar Publishing.
- Beshi, T. D., & Kaur, R. (2019). Public Trust in Local Government: Explaining the Role of Good Governance Practices. *Public Organization Review*, 20(2), doi:10.1007/s11115-019-00444-6
- Blok, P.J. (1923). *Geschiedenis van het Nederlandsche volk*. A.W. Sijthoff's Uitgeversmaatschappij Leiden.
- Boeije, H. R. (2010). Analysis in qualitative research. <https://doi.org/10.5785/26-2-24>
- Boogers, M., Denters, S. A. H., & Reussing, R. (2010). Bestuur in beweging: veranderingen in het lokale politiek-bestuurlijke landschap. *Bestuurswetenschappen*, 64(3), 6-28.
- Brandsen, T. Kalders, P. Schaap, L. Schouten, R. (2007). *Leren afrekenen: Een voorlopige evaluatie van lokale en provinciale rekenkamer(commissie)s*.
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches* (4de editie). SAGE Publications, Inc.
- De Greef, R. J. M. H. (2021). Naar een échte versterking van de decentrale rekenkamer!? 2021/87.
- De Kool, D. (2007). *Monitoring in beeld: een studie naar de doorwerking van monitors in interbestuurlijke relaties*. Erasmus Universiteit.
- Dolmans, L. J. F. (1987). De Algemene Rekenkamer en de doelmatigheid van de Rijksdienst. *Beleid en Maatschappij*, 14(1), 18-29.
- Hakvoort, J.L.M. & Klaassen, H. (2006). Methodische en politiek-bestuurlijke aspecten van provinciaal en lokaal rekenkameronderzoek. *TPC*, 4(1), p. 21–24.
- Hakvoort, J.L.M. & Klaassen, H. (2008). ‘Doorwerking van lokaal rekenkameronderzoek’, *TPC*, 2008/5, p. 23-27.

Hasibuan, A.N. (2023). Financial performance analysis using value for money concept. *Journal of Management Science (JMAS)*, 6(1),

Herweijer, M. Marseille, A.T. (2014). Waardering voor horizontaal toezicht.

Hoekstra, R. (2013). Wat is de meerwaarde van onze rekenkamer? Introductie van een model om de doorwerking van rekenkameronderzoek te meten. *Beleidsonderzoek Online* oktoberdecember 2013. DOI:10.5553/Beleidsonderzoek.000025

Keulen, S. (2021). De doorwerking van lokaal rekenkameronderzoek: een empirische zoektocht naar succesfactoren van gebruik.

Keulen, S., Pattyn, V., Druenen, R. van, & Chan, M. (2025). De impact van doelmatigheids- en doeltreffendheidsonderzoek van de Algemene Rekenkamer op de rijksoverheid. *Beleidsonderzoek Online*.

Knott, E., Rao, A. H., Summers, K., & Teeger, C. (2022). Interviews in the Social Sciences. *Nature Reviews Methods Primers*, 2(1). <https://doi.org/10.1038/s43586-022-00150-6>.

Lemmens, E. (2014). ‘Voorwerking, werking en doorwerking. Een praktisch instrument voor het meten van het effect van rekenkamers’, *Beleidsonderzoek Online*.

National Audit Office. (2021). *Peer review of the Netherlands Court of Audit*.

Noordegraaf, M. (2015). Public management: performance, professionalism and politics.

NVRR. (2015). Meten van doorwerking van rekenkamerproducten.

Overmans, T., Honingh, M., Noordegraaf, M. (2023). Maatschappelijke Bestuurskunde: Hoe verbindende bestuurskundigen (kunnen) inspelen op maatschappelijke vraagstukken. *Boombestuurskunde*.

Pollitt, C., & Bouckaert, G. (2011). Public Management Reform: A Comparative Analysis - New Public Management, Governance, and the Neo-Weberian State.

Silverman, D. (2013). *Doing Qualitative Research* (4th ed.). Sage.

Van Dam, M., & de Vaan, K. (2016). Kans op meerwaarde van rekenkamers. *Beleidsonderzoek Online*, april 2016. DOI: 10.5553/BO/221335502016000004001.

Van der Meulen, J. (2022). Slapende rekenkamers moeten ontwaken. *Publiek denken*.

Van Thiel, S. (2021). *Research Methods in Public Administration and Public Management* (2de editie). Routledge Taylor & Francis Group.

Van Zwieten, M. C. B., & Willems, D. L. (2004). Waardering van kwalitatief onderzoek. *Huisarts en wetenschap*, 47(13), 631-635.

Vereniging van Rekenkamers en Rekenkamercommissies. (2025). *De Goudvink 2025*. Rekenkamers.nl. <https://www.rekenkamers.nl/actueel/goudvink/2025-2/>

Webber, D., J. (1991). The distribution and use of policy knowledge in the policy process. *Knowledge and Policy* 4, 6–35 (1991). <https://doi.org/10.1007/BF0269277>

Bijlagen

Bijlage 1: Interviewschema

Datum:

Interviewer:

Interviewee:

Leeftijd:

Functie:

Aantal jaar in dienst bij de Rekenkamer:

Korte informatie vooraf:

- Voorstellen van de interviewer
- Doel van het interview
- Toelichting op de anonimiteit
- Toestemming voor het opnemen van het gesprek
- Beschikbare tijd bespreken

Kwaliteitscriteria

• Behoefte doelgroep

1. Hoe inventariseren jullie de behoeften van de beleidsmakers en gemeenteraad voorafgaand aan de keuze voor een rekenkameronderzoek?
 - a. Zijn er specifieke elementen in ‘*rapportnamen*’ die volgens jullie goed inspelen op de behoeften van de doelgroep?

• Effectieve communicatie

2. Hoe zorgen jullie ervoor dat de taal en structuur van jullie rekenkamerrapporten begrijpelijk en toegankelijk zijn voor beleidsmakers en de gemeenteraad?
 - a. Zijn er specifieke elementen die jullie gebruikt hebben in de rapporten ‘*rapportnamen*’ om de toegankelijkheid te vergroten?
3. Hoe zorgen jullie voor een aantrekkelijke visuele presentatie van jullie rekenkamerrapporten?
 - a. Zijn er elementen die jullie hebben toegevoegd in ‘*rapportnamen*’ om de boodschap duidelijker over te brengen?

4. Welke strategieën gebruiken jullie om ervoor te zorgen dat de rapporten de juiste actoren bereikt?
 - a. Waren er bij ‘*rapportnamen*’ er specifieke uitdagingen daarbij?
- **Methodologische kwaliteit**
5. Hoe wordt de onderzoeksmethode voor een rekenkameronderzoek bepaald?
 - a. Hoe hebben jullie dit gedaan bij ‘*rapportnamen*’?
 - b. Indien jullie ditzelfde onderzoek bij ‘*rapportnamen*’ nogmaals zouden uitvoeren, zouden jullie dan dezelfde onderzoeksmethoden gebruiken?
- **Onderwerpkeuze**
6. Hoe wordt binnen de Rekenkamer bepaald of een onderwerp of een onderwerp relevant is voor de huidige beleidsvragen?
 - a. Hoe is dit gegaan bij ‘*rapportnamen*’?
 - b. Zien jullie dat deze onderwerpen prioriteit had binnen de politieke context?
Wat zijn jullie observaties hierover?
- **Timing**
7. Hoe wordt de timing van de publicatie van de rapporten bepaald?
 - a. Hoe is de timing bepaald bij ‘*rapportnamen*’?
 - b. Zijn er specifieke momenten waarop een betere timing het rapport effectiever had kunnen maken?

Politiek-bestuurlijke context

- **Veranderbereidheid**
- 8. Wat is jullie ervaring met de bereidheid van de gemeenteraad en het college om aanbevelingen uit rekenkamerrapporten over te nemen?
 - a. Hoe hebben jullie dit ervaren bij ‘*rapportnamen*’?
- **Interne politieke verschillen:**
- 9. Hebben jullie het idee dat bepaalde politieke verschillen een rol spelen in de gemeenteraad bij de acceptatie en implementatie van aanbevelingen uit het de rapporten?
 - a. Was er bij ‘*rapportnamen*’ sprake van bepaalde politieke verschillen? En waren deze van invloed?
- **Politieke actualiteit & aandacht:**

10. Hoe belangrijk is de politieke urgentie van een onderwerp voor de keuze voor een rekenkameronderzoek?
- a. Hoe belangrijk was het bij '*rapportnamen*'?
11. Hoeveel aandacht heeft '*rapportnamen*' gekregen binnen de politieke en publieke context?
- a. Wat is jullie indruk van de invloed hiervan op de doorwerking?

Doorwerking

12. In hoeverre is doorwerking van rekenkamerrapporten belangrijk voor de rekenkamer?
- a. In hoeverre was dit belangrijk bij '*rapportnamen*'?
- **Instrumentele doorwerking**
13. Hoe werden '*rapportnamen*' ontvangen en wat is er daarna mee gebeurd?
14. Kun je een voorbeeld geven van hoe '*rapportnamen*' hebben geleid tot concrete beleidsveranderingen of aanpassingen in de werkwijze van de gemeente?
- **Conceptuele doorwerking**
15. Zijn er aspecten van '*rapportnamen*' waarvan de aanbevelingen niet direct tot beleidswijzigingen hebben geleid, maar waarvan jullie merken dat ze wel de denkwijze van beleidsmakers hebben beïnvloed?
- a. Hoe merkte je dat dit gebeurde?
- **Agenderende doorwerking**
16. Hebben '*rapportnamen*' een bepaald thema op de politieke of maatschappelijke agenda gezet?
- a. Wat gebeurde er daarna met dit thema?

Afsluiting

- Bedanken voor de deelname
- Uitleg geven over verdere verloop van het onderzoek
- Toelichten dat een verslag van het gesprek kan worden toegestuurd ter validatie

Bijlage 2: Codeboom

Thema	Subthema	Codecategorie	Code
Kwaliteit	Behoeftedoelgroep	Relevantie	Behoeftedoelgroep: Lage relevantie Behoeftedoelgroep: Matige relevantie Behoeftedoelgroep: Hoge relevantie
	Effectieve communicatie	Taalgebruik	Communicatie: Onduidelijk taalgebruik Communicatie: Neutraal taalgebruik Communicatie: Duidelijk taalgebruik
		Visuele presentatie	Communicatie: Lage visuele aantrekkelijkheid Communicatie: Matige visuele aantrekkelijkheid Communicatie: Hoge visuele aantrekkelijkheid
		Bereik rapport	Communicatie: Laag bereik Communicatie: Matig bereik Communicatie: Hoog bereik
	Methodologisch	Betrouwbaarheid methoden	Methoden: Lage betrouwbaarheid Methoden: Matige betrouwbaarheid Methoden: Hoge betrouwbaarheid
		Validiteit	Methoden: Lage validiteit Methoden: Matige validiteit Methoden: Hoge validiteit
	Onderwerpkeuze	Relevantie beleidskwesties	Onderwerpkeuze: Lage relevantie Onderwerpkeuze: Matige relevantie Onderwerpkeuze: Hoge relevantie
	Tijdigheid	Afstemming beleidskwesties	Tijdigheid: Slechte afstemming Tijdigheid: Matige afstemming Tijdigheid: Goede afstemming

Politiek-bestuurlijke context	Politieke actualiteit & aandacht	Media-aandacht	Weinig politieke aandacht Gemiddeld politieke aandacht Veel politieke aandacht
		Politieke urgentie	Lage politieke urgentie Matige politieke urgentie Hoge politieke urgentie
		Maatschappelijke betrokkenheid	Lage maatschappelijke betrokkenheid Matige maatschappelijke betrokkenheid Hoge maatschappelijke betrokkenheid
	Politieke verschillen	Verdeeldheid	Politieke verschillen: Lage invloed Politieke verschillen: Matige invloed Politieke verschillen: Hoge invloed
	Veranderbereidheid	Openheid	Veranderbereidheid: Lage openheid Veranderbereidheid: Matige openheid Veranderbereidheid: Hoge openheid
		Implementatie	Veranderbereidheid: Lage implementatie Veranderbereidheid: Matige implementatie Veranderbereidheid: Hoge implementatie
Doorwerking	Agenderend	Plaatsing agenda	Agenderend: Ja Agenderend: Nee Agenderend: Deels
	Conceptueel	Verandering opvatting	Conceptueel: Ja Conceptueel: Nee Conceptueel: Deels

	Instrumenteel	Verandering gedrag	Instrumenteel: Ja Instrumenteel: Nee Instrumenteel: Deels
--	---------------	--------------------	---